

Modernismens bebyggelse i Finspångs kommun

-Värdefulla byggnader och miljöer 1945-1975

-Vägledning för bevarande av det moderna kulturarvet

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Modernismens bebyggelse i Finspångs kommun

-Värdefulla byggnader och miljöer 1945-1975

-Vägledning för bevarande av det moderna kulturarvet

Rapport från läns museets bebyggelseinventering år 2008-2009
-en del av projektet *Modernismen i Östergötland* som genomförts av Östergötlands
läns museum med stöd av Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Text: Marie Hagsten, Sverker Larsson, Caroline Morgansdotter.

Layout och redigering: Sverker Larsson.

Foto: Marie Hagsten, Caroline Morgansdotter och Sverker Larsson om inget annat
anges.

Omslagsbilder: Sonstorp: missionskyrkan, Rejmyre: Glasbruksvägen 13, Finspång: rådhus
Bergslagsvägen, entré De Beschev 10a, fasadelement av betong Bergslagsvägen, balkonger N
Storångsv 38-40, "40-talsklassicism" Jonas Wenströmsväg 4, entrémosaik Lasarettsväg 19 c,
entré Kanalgatan 9c.

Innehåll

<i>Inledning</i>	4
<i>Att förvalta det moderna kulturarvet</i>	6
1.1 Vad är kulturhistoriskt värde?	7
1.2 Beskrivning av olika värdekategorier	8
1.3 Den moderna bebyggelsens kulturhistoriska värden	13
1.4 Detaljernas betydelse	15
1.5 Hot mot modernismens bebyggelse	17
1.6 Hur värnas kulturhistoriska värden vid ändringar?	17
1.7 Skydd av bebyggelse enligt PBL	19
1.8 Källor till kunskap om den moderna bebyggelsen	26
<i>Den moderna bebyggelsens karaktärsdrag råd och riktlinjer inför stadsplanering, ändring och underhåll</i>	28
2.1 Introduktion	29
2.2 Allmän stil- och bebyggelsehistoria 1930-2000	30
2.3 Stads- och samhällsplanering	33
2.4 Utemiljö	37
2.5 Hustyper	39
2.6 Konstruktion	42
2.7 Tak	43
2.8 Fasader	45
2.9 Fönster och dörrar	49
2.10 Balkonger	53
<i>Inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse från perioden 1945-1975</i>	56
3.1 Kommunsbeskrivning med översiktlig industriell utveckling	57
3.2 Kommentarer till inventeringsmaterialet och dess framtida användning	58
3.3 Utpekade byggnader med högt kulturhistoriskt värde	59
<i>Källor</i>	

Inledning

Bakgrund till projektet Modernismen i Östergötland

Modernismens bebyggelse från tiden 1945–1975 utgör den absolut största mängden av all den bebyggelse vi har i Östergötland, och byggnader från den aktuella tiden har satt sina spår i varje stad och samhälle runt om i länet. Det är en bebyggelse som finns mitt ibland oss och som vi alla känner igen, –vardagens arkitektur.

De flesta byggnadsinventeringar slutar 1945 eller 1950 varför det saknas kunskaper om efterkrigstidens bebyggelse. Med början 2006 har Östergötlands länsmuseum därför gjort en översiktlig kartläggning av modernismens bebyggelse i 11 av länets 13 kommuner. Linköpings och Norrköpings kommuner återstår att inventera, bebyggelsen från denna tidsperiod utgör i dessa kommuner ett så omfattande bestånd att den måste hanteras i ett separat inventeringsprojekt.

Syfte

Avsikten med projektet Modernismen i Östergötland är att kartlägga den karaktäristiska och välbevarade bebyggelse från modernismens era. Men också att visa bebyggelsens kvaliteter och särdrag i form av materialval, uttryck och formspråk. Flera arkitekter kan knytas till olika områden vilket ger en variation av bebyggelsens utformning med regionala och lokala särdrag. Syftet med rapporten är att visa på bebyggelsens värde och skapa en ökad medvetenhet hos tjänstemän och politiker, fastighetsägare, förvaltare och allmänhet.

Genomförande

Inventeringsmaterialet har samlats in genom översiktliga fältinventeringar i varje kommun. Byggnader och områden har beskrivits och fotograferats. Kommunernas tjänstemän på byggnämndskontor och kulturförvaltningar har varit behjälpliga med lokalkunskap om stadens/ortens utveckling och har bidragit med uppgifter om fastighetsbeteckning, byggår och arkitekt. Efter inledande möten med kommunala tjänstemän har en återkoppling skett när fältarbetet avslutats. Ibland har även de kommunala bostadsbolagen varit med på dessa möten. Utvalda delar av materialet har presenterats och diskuterats ingående. Samtliga kommuner har varit positiva till projektet och i flertalet kommuner har materialet presenterats i såväl byggnadsnämnden som i kulturnämnden. Om kommunen så har önskat har vi erbjudit stadsvandring eller en mindre vandringsutställning eller någon annan programaktivitet. Ett aktivt arbete har bedrivits för att sprida de uppbyggda kunskaperna till större grupper och att göra fler delaktiga om modernismens bebyggelse.

Resultat

Generellt har kartläggningen gett en bild av att den modernistiska bebyggelsen har genomgått stora förändringar. Hotbilden består till stor del av okunskap om värdet och vilka kvaliteter den modernistiska bebyggelsen har. Brist på

kunskapsunderlag gör det svårt för kommunernas bygglovkontor, fastighetsbolag och enskilda fastighetsägare att hantera behovet av underhåll och förändring.

De enskilda byggnader och sammanhållna områden som är presenterade i rapporten är utvalda för sina höga kulturhistoriska värden vilka grundas i en välbevarad ursprunglig karaktär. Här finns helheten bevarad: både de ursprungliga materialen och den modernistiska arkitekturens formspråk, som till exempel uttrycket i massverkan eller upprepningens estetik.

Kommunen har därmed möjlighet att ställa krav på varsamhet eller bestämma om förbud mot förvanskning enligt Plan och bygglagen 3 kap 10§ och 12§. Rapporten kan därför utgöra underlag för det kommunala arbetet med översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser och i övrigt arbete för miljömålet god bebyggd miljö, som säger att den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen ska identifieras och skyddas.

Projektet har finansierats med medel från Länsstyrelsen i Östergötland.

Marie Hagsten

Östergötlands länsmuseum 2009

Att förvalta det moderna kulturarvet

1.1 Vad är kulturhistoriskt värde?

När man talar om en byggnads eller en fastighets värde är det vanligen marknadsvärdet räknat i pengar man menar. Byggnader och bebyggelsemiljöer kan dock vara värdefulla på flera andra sätt. Människor kan till exempel sätta stort värde på en byggnad med anledning av byggnadens funktion och användning, till exempel en biblioteksbyggnad eller en skola. Andra byggnader kan genom sin historiska betydelse under åren ha fått en given plats i det gemensamma kulturarvet, till exempel kyrkor. Även mer vardagliga byggnader kan ha stora värden för människor i sin omgivning, genom deras personliga minnen eller positiva känslor inför en viss miljö.

Kulturhistoriskt värde är ett samlingsnamn för olika begrepp som sedan länge använts inom kulturmiljövården för att beskriva de egenskaper som gör en byggnad eller någon annan form av kulturmiljö¹ värdefull för människor i allmänhet, utöver den praktiska nyttan och de rent ekonomiska värdena som främst är en tillgång för ägare och brukare. På senare år har även andra begrepp med liknande innebörd börjat användas. I plan och bygglagen används begreppet *kulturvärden* för de värden som riskerar att försvinna vid en ovarsam ändring av en byggnad, ofta representerade av ursprungliga detaljer och utföranden. Inom samhällsplanering används även begreppet *kulturmiljövården*, som är uppdelade i *kunskapsvärden*, *bruksvärden* och *upplevelsevärden*. Dessa begrepp används i syftet att göra helhetsbedömningar av kulturmiljöer, med större fokus på värden som går att exploatera än det äldre begreppet *kulturhistoriskt värde*, som oftast förknippas med värden som snarare behöver skyddas mot större förändringar.

Kulturhistoriskt värde är dock det begrepp som främst kommer att användas i denna rapport, dels för att det är ett relativt välkänt begrepp, även hos allmänheten, dels för att det omfattar en metod för kulturhistorisk värdering² som kan användas för att förklara varför en byggnad eller kulturmiljö är värdefull, och vilka egenskaper som gör den värdefull, vilket i sin tur ger en fingervisning om hur en byggnad eller miljö bör förvaltas eller skyddas för att inte dess värden ska gå förlorade.

Det kulturhistoriska värdet uppstår i människors medvetande genom kunskaper och upplevelser, och behöver inte identifieras eller beskrivas av experter för att finnas till. Starka opinionsyttringar mot rivningar av äldre bebyggelse från 1800-talet eller människors uttalade uppskattning av denna bebyggelse visar tydligt att den har ett högt kulturhistoriskt värde oavsett om den exempelvis är utpekad som värdefull i en inventering eller ej. Medvetenheten om det kulturhistoriska värdet hos den bebyggelse som inventerats inom projektet "Modernismen i Östergötland" är dock ännu inte lika stor hos

Motstående sida: ett urval foton från inventeringsmaterialet. Bilden på höghuset "Kannan" i Linköping är tagen av fotograf Lars Ekelund för museets bok "Modernismen i Östergötland" 2009.

¹ Begreppet kulturmiljö kan definieras som hela den miljö som formats av människor genom tiderna och kan vara alltifrån en enskild plats eller byggnad till hela landskap.

² Metoden beskrivs i boken "Kulturhistorisk värdering av bebyggelse" Riksantikvarieämbetet 2003.

allmänheten och det är därför av desto större betydelse att identifiera och beskriva byggnader och miljöer med höga kulturhistoriska värden. Det är inte minst viktigt att man sprider kunskaper om bebyggelsens kvaliteter så att dessa inte på grund av okunskap går förlorade på grund av rivningar eller ovarsamma ändringar.

Det finns som nämnts en vedertagen metod framtagen av riksantikvarieämbetet för att beskriva det kulturhistoriska värdet hos en byggnad eller kulturmiljö. Enligt denna metod är det kulturhistoriska värdet uppbyggt av flera olika kategorier av värden. I följande avsnitt kommer en del av dessa värdekategorier att belysas lite närmare då de ger en tydlig bild av vad som kan utgöra ett kulturhistoriskt värde.

Arbetet med inventeringen har inte omfattat någon värdering av enskilda byggnader eller miljöer. Eftersom de flesta objekt som vid inventeringen bedömts som särskilt värdefulla har en likartad karaktär (de flesta är exempelvis bostadshus) kan deras värden istället redovisas med en generell beskrivning som redovisas i kap 1.3.

1.2 Beskrivning av olika värdekategorier

I riksantikvarieämbetets metod för kulturhistorisk värdering delar man in de kulturhistoriska värdena i *dokumentvärden*³ och *upplevelsevärden*, samt olika *förstärkande/övergripande motiv* till dessa värden. Den kulturhistoriska värderingen är en sammanvägd bedömning av dessa värden som kan sammanställas i en motivtext till varför en byggnad är värdefull och till att bestämma hur byggnaden ska behandlas för att bibehålla sitt värde, till exempel genom riktlinjer för den framtida förvaltningen eller lämplig form av lagskydd.

Till dokumentvärdet räknas följande kategorier:

Byggnadshistoriskt värde
Byggnadsteknikhistoriskt värde
Arkitekturhistoriskt värde
Samhällshistoriskt värde
Teknikhistoriskt värde
Socialhistoriskt värde
Personhistoriskt värde

En byggnad som besitter något av dessa värden fungerar som ett dokument, en källa till kunskap som kan berätta om en mängd olika företeelser i till exempel samhällsutvecklingen eller arkitekturhistorien. Tidiga representanter för olika företeelser utgör viktiga steg i utvecklingen och är i regel värdefullast ur dokumentvärdesynpunkt. Det kan vara de första byggnaderna som uppförts med en viss teknik eller i en viss

³ Dokumentvärdet motsvarar huvudsakligen begreppet *kunskapsvärde* i den modell för beskrivning av *kulturmiljövärden* som nämnts i föregående avsnitt.

arkitekturstil, eller det första exemplet på en ny byggnadskategori som exempelvis parkeringshus. Välbevarade karaktärsdrag och detaljer är en annan förutsättning för ett högt dokumentvärde.

Byggnadshistoriskt värde förknippas oftast med gamla hus med en kanske månghundraårig historia där förändringar och ombyggnader gör att olika tidsperioder går att avläsa på olika ställen i byggnaden. Förändringar blir med tiden intressanta i sig då de avspeglar olika tiders estetiska ideal, byggnadsteknik och material, praktiska krav, funktioner och användning.

Ett högt *byggnadsteknikhistoriskt värde* har byggnader som berättar om utvecklingen av byggtekniken, exempelvis genom tekniska innovationer och användning av speciella material och metoder. *Teknikhistoriskt värde* förknippas oftast med industrins byggnader och byggnadsverk för olika tekniska försörjningssystem. Vattentorn, kraftverk, panncentraler, TV-master och telefonkiosker är exempel på byggnadsverk som kan belysa den snabba tekniska utvecklingen under tidsperioden 1945-1975. Bevarad maskinell utrustning och andra detaljer som på ett pedagogiskt sätt kan visa den tekniska processen förstärker värdet.

Ett högt *Arkitekturhistoriskt värde* har byggnader vars arkitektoniska uttryck blivit mönsterbildande eller uttrycker höjdpunkten av en utveckling, eller där användning av en ny teknik blivit ett arkitekturskapande verktyg. Även utformningen av nya centrum, stadsdelar och bostadsområden kan ha kvalitéer som bör räknas till det arkitekturhistoriska värdet. Under stora delar av 1900-talet påverkar stadsplanerarna bebyggelsens utformning i större utsträckning än husarkitekterna, och formgivningen av hela bostadsområden eller förortscentra kan vara intressantare än arkitekturen hos de enskilda byggnaderna.

En byggnad eller byggnadsmiljö som kan berätta om betydelsefulla händelser eller förlopp i samhällets framväxt och politiska utveckling har ett högt *samhällshistoriskt värde*. Nya skolor, kommunhus och centrumbyggnader med affärer och parkeringar kan till exempel berätta om utbildningsreformer, kommunsammanslagningar och ändrade förutsättningar för handeln där den ökande bilismen styrde mycket av utvecklingen. Även hela miljöer som egnahemsområden, grannskapsenheter och satellitstäder besitter ett högt samhällshistoriskt värde ifall deras ursprungliga karaktär är intakt.

Det samhällshistoriska värdet är tätt sammankopplat med det *socialhistoriska värdet*, men detta värde handlar om människans situation i samhället, och representeras av byggnader och miljöer som kan berätta om hur man levte, arbetat och umgåtts.

Byggnader och miljöer där välkända och betydelsefulla personligheter levte eller verkat har ett *personhistoriskt värde*. Hus som blivit byggnadsminnen med det personhistoriska

värdet som grund har i regel varit bostäder för konstnärer eller författare, till exempel Ellen Keys sommarhem Strand, mer sällan har man försökt lyfta fram ett miljöprogramsområde som personhistoriskt värdefullt, trots att många av dagens kända personligheter kommer från sådana miljöer.

Till upplevelsevärde⁴ räknas följande kategorier:

Arkitektoniskt värde
Konstnärligt värde
Patina
Miljöskapande värde
Identitetsvärde
Kontinuitetsvärde
Traditionsvärde
Symbolvärde

För att uppleva och förstå en byggnads dokumentvärden krävs i regel en viss kunskap hos betraktaren om byggnaden och dess historiska sammanhang. Flera av upplevelsevärdena grundas istället på egenskaper och kvaliteter hos en byggnad som kan upplevas direkt, utan några förkunskaper om byggnaden. Andra upplevelsevärden grundas på händelser, verksamheter och traditioner förknippade med byggnaden som är väl kända hos en större grupp människor. Det kan vara allmänheten på den ort i vilken byggnaden ligger eller människor med någon annan anknytning till byggnaden, till exempel före detta arbetare på en nedlagd fabrik. Välbevarade karaktärsdrag och detaljer är viktiga för flera kategorier upplevelsevärden, speciellt de som grundas på byggnadens egenskaper och kvaliteter.

Arkitektoniskt värde grundas på upplevda kvaliteter i arkitektur och formgivning. Värdet kan sitta i byggnaden som helhet eller i detaljer. Det kan gälla alltifrån fasadernas form och proportionering, till interiörens planlösning och enskilda rums gestaltning. Även den yttre miljöns gestaltning kan bidra till värdet. Arkitektoniskt värde kan vara kopplat både till enskilda byggnader och större miljöer. Värdet kan uttryckas genom ett område eller en byggnadsgrupp som utformats utifrån en enhetlig idé. Till exempel en modern förort där höghus, grupphusområden och centrumbebyggelse komponerats till en arkitektonisk helhet. I sådana områden har planstrukturen en stor betydelse för den arkitektoniska gestaltningen, men även andra faktorer som vegetation och topografi med mera spelar in.

En byggnad kan förutom arkitektoniska kvaliteter också bära på detaljer eller en interiör med ett *konstnärligt värde* i snävare mening, till exempel en fasad med rika skulpturala utsmyckningar eller en interiör med figurativa målningar. *Patina* är de synliga spåren av ålder hos en byggnad, en detalj eller en yta. Patina fungerar både som dokumentvärde och

⁴ Begreppet *upplevelsevärde* är i detta sammanhang strikt kulturhistoriskt betingat och kan inte likställas med *upplevelsevärden* enligt modellen för beskrivning av *kulturmiljövärden* som nämnts i föregående avsnitt.

upplevelsevärde på grund av att det dokumenterar spår från gångna tider, samtidigt som det förmedlar en upplevelse av tid och åldrande, ofta med estetisk dimension. Patina kan vara resultatet av nötning från långvarig användning eller resultatet av en naturlig nedbrytningsprocess som gör att material som åldras får ett annat utseende. Patina är dock en positiv egenskap till skillnad från skador orsakade av slitage och nedbrytningsprocesser.

En byggnad kan i sig sakna större värden men samtidigt vara mycket värdefull för helheten hos en miljö. Detta tillför byggnaden ett *miljöskapande värde*. Ett exempel är hus som ingår i en modern förort eftersom förorten i regel uppförts enligt en arkitektonisk helhetsidé som genomsyrar allt från stadsplanemönster, topografi och vegetation till utformningen av husens detaljer.

Byggnader eller miljöer som ger människan en upplevelse av samhörighet, identifikation och trygghet i sin miljö har ett högt *identitetsvärde*. Identitetsvärdet är oberoende av andra värden och illustreras tydligast av människors olust eller protester inför rivningar eller stora förändringar av byggnader eller miljöer. Förändringar upplevs i dessa fall som en kränkning av ens identitet och livskvalitet, eller en förlust av något man har personliga relationer till.

Kontinuitetsvärdet grundas främst på större miljösammanhang och berättar om den historiska framväxten och den kontinuerliga förändring som sker i ett levande samhälle. En stadsmiljö kan illustrera en stads framväxt samt hur en stad utvecklats, förändrats, slitits och reparerats under olika generationer. Detta värde står alltså inte i motsättning till förändringar, om inte dessa resulterar i att spåren från ett tidigare skede utplånas så att kontinuiteten bryts, som till exempel då den moderna bebyggelsen i stadskärnorna uppfördes på rivningsmassorna från de äldre stadskärnornas bebyggelse från 1700-1800-talen.

Platser och byggnader som har en stark koppling till speciella händelser, skeenden eller traditioner har ett högt *traditionsvärde*. Festplatser som Folkets park och dansbanor är exempel på sådana miljöer. Platsen för en verksamhet med lång tradition och historisk kontinuitet har också ett högt traditionsvärde, till exempel i Vadstena där vård av psykiskt sjuka har bedrivits sedan medeltid. Mårten skinnares hus från 1500-talet, hospitalsområdets byggnader från 1700-1800-talet, den södra kliniken ”asylen”, samt Birgittaområdets vårdpaviljonger byggda från 1940-talets slut till 1960-talet bildar tillsammans en miljö med ett högt traditionsvärde grundat på vårdverksamheten.

Byggnader som förmedlare av ett budskap har uråldrig tradition, ofta har avsikten med arkitekturen varit att signalera makt, rikedom, inflytande och så vidare. Tornen på kyrkor, slott och rådhus är typiska exempel på detta och bidrar till byggnadens *symbolvärde*. Fasadens utformning på offentliga

byggnader som till exempel banker och televerkets byggnader har ofta använts för att signalera byggnadens funktion och betydelse. I dessa fall kan symbolvärdet sitta i exteriörens detaljer. En byggnad kan också utgöra en symbol för till exempel en stad, en nation, samhällsfunktion, ett begrepp eller ett högre värde etc utan att detta varit avsikten från början, till exempel radiomasterna i Motala eller Kockumskranen i Malmö. Byggnader som är visuellt iögonfallande får ofta en särskild plats i människors medvetande och blir av den anledningen ofta symbolbyggnader, det kan vara höga byggnader eller konstruktioner som fabrikksskorstenar, eller hus med ett iögonfallande läge i landskapet eller stadsmiljön. Upplysta skyltar och andra detaljer som syns på långt håll kan vara en viktig del av värdet.

Till de förstärkande / övergripande motiven räknas följande kategorier:

Kvalitet

Autenticitet, äkthet

Pedagogiskt värde, tydlighet

Sällsynthet, - representativitet

Om en byggnad eller miljö besitter ett eller flera av ovanstående förstärkande eller övergripande motiv har det stor betydelse i en sammanvägd bedömning av det kulturhistoriska värdet, oavsett vilka dokumentvärden och upplevelsevärden som finns i övrigt. De förstärkande eller övergripande motiven kan till exempel visa varför en byggnads kulturhistoriska värden utmärker sig i jämförelse med andra motsvarigheter, till exempel när man behöver välja ut vilka byggnader som i första hand bör skyddas i detaljplan eller som byggnadsminnen

Kvalitet: Kvalitet i utformning, konstruktion, hantverk och material kan ha stor betydelse vid urvalet av bevarandevärd bebyggelse. Goda material och omsorgsfulla detaljer är egenskaper som vanligen förknippas med god arkitektur. Både konstnärliga och arkitektoniska värden kan förstärkas av kvalitetsbegrepp som hållbarhet, slitstyrka och funktionsduglighet.

Autenticitet, äkthet: Traditionellt sett har byggnader som bevarats i originalskick betraktats som de mest autentiska och kulturhistoriskt värdefulla, medan ändringar ofta ansetts minska värdet. Generellt gäller detta fortfarande men ibland behöver autenticitetsbegreppet nyanseras eftersom en byggnad kan vara autentisk i flera olika avseenden. Bevarade ursprungliga material med åldrade ytskikt med spår av tidens tand och lång användning har en hög grad av patina, och besitter en form av autenticitet som kan förstärka exempelvis byggnadshistoriska- och socialhistoriska värden. Samtidigt kan åldersförändringar i material och ytskikt innebära att byggnadens utseende skiljer sig mycket från det ursprungliga. Att bevara en byggnads autenticitet i exempelvis arkitektoniskt hänseende kan därför innebära att ursprungliga men slitna detaljer som inte går att reparera får bytas ut mot nya men med samma utseende, men

framför allt att ytskikt som färg- och putsskikt underhålls med samma material och metoder som när byggnaden uppfördes.

Det förstärkande motivet *Pedagogiskt värde, tydlighet* grundas i egenskaper hos en byggnad eller miljö som bidrar till förståelsen av övriga värden. Till exempel utgör den moderna bebyggelsen storskaliga strukturer av områdesplaner med genomtänkt utformning av kvarter, gatunätets arrangemang med trafikseparering etc. ett arkitektur- och samhällshistoriskt värde, då den illustrerar de tankar och planeringsideal som låg bakom uppbyggnaden av folkhemmet Sverige. Tydligheten hos dessa strukturer minskar betydligt i takt med större förändringar som rivningar eller förtätning. Bostadsområden där husens ursprungligt enhetliga utseende bevarats underlättar också förståelsen av olika samband, exempelvis mellan bostäder och servicebyggnader. Ett sådant område har därför ett högre kulturhistoriskt värde än ett område där enskilda hus har avvikande färgsättning eller tillbyggnader som exempelvis förstukvistar. Om ett hus ändrat funktion får bevarade detaljer som berättar om den ursprungliga funktionen ett mycket högt pedagogiskt värde.

Sällsynthet kan vara en starkt förstärkande faktor till övriga värden om det vid en inventering visar sig att en byggnad eller miljö är den enda bevarade i sitt slag. Begreppet *representativitet* används framför allt när det rör sig om att inom en stor och väl företrädd grupp av byggnader med liknande karaktär peka ut de byggnader inom beståndet som bäst representerar en viss företeelse. Båda begreppen kan användas vid jämförelser i alltifrån ett nationellt- till regionalt - eller lokalt perspektiv, där det kulturhistoriska värdet hos ett objekt kan variera beroende på vilken nivå man tittar på. En byggnad kan därför te sig mindre intressant i ett nationellt perspektiv, men unik och omistlig på det regionala eller lokala planet.

1.3 Den moderna bebyggelsens kulturhistoriska värden

Bebyggelsen från perioden 1945-1975 kan besitta värden ur samtliga värdekategorier som beskrivits i föregående avsnitt, men det är framförallt några av dessa kategorier som särskilt tydligt representerar den moderna bebyggelsens kulturhistoriska värden:

Det *byggnadsteknikhistoriska värdet* är ofta stort tack vare den snabba utvecklingen av byggtekniken under perioden 1945-1975. Lättbetong, mineralull, cellplast och andra nya material möjliggjorde nya sätt att bygga. Bjälklag av armerad betong möjliggjorde byggnader med icke bärande ytterväggar, exempelvis lätta curtain-wall fasader. Under rekordår och miljonprogram på 1960- och 1970-talen skedde en industrialisering av hela byggprocessen, där fabrikstillverkade fasadelement eller hela monteringsfärdiga hus var vanliga.

Byggnader som är tidiga exempel på användning av ett nytt material eller en ny teknik har särskilt höga värden.

En snabb utveckling av olika tekniska försörjningssystem för värme, vatten, el, tele med mera har därtill resulterat i en mängd byggnadsverk med höga *teknikhistoriska värden*.

Den moderna bebyggelsen uppvisar en stor mångfald i arkitekturen, och många byggnader har höga *arkitekturhistoriska värden* i egenskap av tidiga representanter för nya stilar. Bakgrunden är tidsperiodens snabba utveckling inom formgivning av byggnader. Arkitekturens trender växlade ungefär lika snabbt som klämodet, och under ett decennium kunde formgivningsidealerna växla radikalt minst ett par gånger. Till de arkitekturhistoriska värdena bör som tidigare nämnts också räknas kvaliteter i utformningen av nya centrum, stadsdelar och bostadsområden.

Bebyggelsen från perioden 1945-1975 kan berätta mycket om samhällsutvecklingen under den tid då det moderna Sverige växte fram och har därför höga *samhällshistoriska värden*. Under 1940- och 1950-talet påverkade folkhemstanken och funktionalismens ideal en allt större del av tillvaron, och under rekordåren på 1960- och 1970-talet gav högkonjunkturen samhällsplanerare och byggherrar nästan fria händer i gestaltningen av bostadsområden och infrastruktur enligt tidens ekonomiskt rationella, men samtidigt ideologiskt grundade planeringsideal.

Modernistiska idéer om hur samhället skulle byggas för att bäst uppfylla människans alla behov präglar bebyggelsen mer eller mindre tydligt. Bostadsområden med välbevarad planstruktur från den här tiden och bevarade tidstypiska byggnadskategorier som stortvättstugor, möteslokaler och daghem, samt miljöer som lekparker och plaskdammar har betydande samhällshistoriska värden. Höga värden har även offentliga byggnader som skolor och centrumbyggnader för affärlivet, då både skolan och affärlivet reformerades under tidsperioden med följd att nya byggnader uppfördes för att möta verksamhetens nya krav. Hela miljöer som egnahemsområden, grannskapsenheter och satellitstäder besitter också ett högt samhällshistoriskt värde ifall deras ursprungliga karaktär är intakt.

De flesta av de utpekade byggnaderna i inventeringen är bostadshus. Bostadshus och utformningen av bostadsområden kan berätta om hur man levde och umgäts och har tillsammans med flera andra byggnadskategorier från perioden 1945-1975 höga *socialhistoriska värden*. Bostadshuset åskådliggör till exempel utvecklingen av vår boendestandard, där en genomsnittlig nybyggd bostad för en barnfamilj i början av perioden utgjordes av en lägenhet eller ett litet småhus om två- till tre rum och kök, och i slutet av perioden betydligt större villor och lägenheter.

Ibland upplevelsevärdena är ofta de *arkitektoniska värdena* mest iögonfallande, representerade av alltifrån idylliska

bostadsområden med grannskapskaraktär från 1940- och 1950-talen, till 1950-talets lekfulla arkitektur med starka kontraster mellan olika fasadpartier och med hög kvalitet i detaljernas utförande. Bebyggelsen från 1960- och 1970-talen kommer sannolikt att med tiden att uppskattas mer för sina arkitektoniska kvaliteter än vad den gör idag, till exempel miljonprogrammets skivhus med sin rikliga variation i fasadmaterial och medvetna placering i landskapet för maximal monumentalverkan.

Det *konstnärliga värdet* hos den moderna bebyggelsen kan ibland vara lätt att missa, men utsmyckning i form av skulpturer, målningar och mosaiker förekommer oftare än man kan tro i entréhallar, trapphus och i bostadsområdenas och centrumplaneringarnas uterum.

Även den moderna bebyggelsens material kan åldras med värdighet. Sten, tegel, puts och fernissade ytterdörrar får med tiden en *patina* som är att föredra framför nya ytskikt. Betongelement, lackerad plåt och träpanel kräver dock mer underhåll i form av rengöring respektive målning för att inte ge ett förfallet utseende.

Det *miljöskapande värdet* hos i övrigt anspråkslösa byggnader är ofta mycket stort eftersom den moderna bebyggelsen ofta utgörs av stora medvetet utformade enheter bestående av många identiska mindre byggnader. *Identitetsvärdet* är i regel också betydande eftersom en stor del av befolkningen har växt upp i, eller fortfarande bor i, bebyggelsen från perioden 1945-1975.

Beträffande de tidigare uppräknade övergripande och förstärkande motiven till övriga värden har motivet *autenticitet* eller *äkthet* haft stor betydelse i det urval av byggnader som presenteras i denna rapport. Byggnader där ursprungliga karaktärsdrag och detaljer varit intakta har i inventeringen bedömts äga de största upplevelsevärdena. Motivet *pedagogiskt värde* och *tydlighet*, det vill säga en byggnads förmåga att åskådliggöra olika värden, har också bedömts vara betjänt av ett välbevarat tidstypiskt eller ursprungligt utseende hos byggnaden. Det gäller inte minst värden som grundas i byggnadens arkitektur eller byggnadsteknik, men även samhällshistoriska värden. Som nämnts uppvisar bebyggelse från 1950-talet ofta en mycket hög *kvalitet* med hantverksmässigt utförda detaljer. Industriellt producerad bebyggelse från 1960-1970-talet kan ha sämre kvalitet i detaljer, men däremot uppvisa en hög kvalitet beträffande utformningen av mer storskaliga strukturer, till exempel bostadsområden med centrumplaneringar och grönområden där enskilda byggnader utgör beståndsdelar som tillsammans bildar en medvetet formgiven helhet.

1.4 Detaljernas betydelse

Bebyggelsens volym, placering på tomten, utemiljö tillsammans med materialval, kulör och detaljer är det som ger bebyggelsen dess särdrag och karaktär. Den modernistiska bebyggelsen är till sitt arkitektoniska uttryck ganska sparsmakad, därför är

detaljerna hos denna bebyggelse särskilt viktiga att bevara för att bibehålla byggnadernas karaktär.

Mycket av detaljerna är utformade efter ett tekniskt och funktionellt behov. Enkla skärmtak över entrén ger i släpljus en effektiv skuggverkan samtidigt som de utgör bra regnskydd. Stuprör och avtäckningar kan vara utförda i kopparplåt vilket ger en mer estetisk effekt än målad plåt.

Armaturer kan vara karaktäristiska för olika årtionden, från subtila enkla koppararmaturer från 1940-50-talet till glasglobber på 1960-70-talet. Husnummerskyltar är under 1940-50-talet utformade som en ljuslåda vilket fungerar som riktmärke nattetid.

Ofta är detaljutformningen koncentrerad till portikens omfattning. Det kan vara ett avvikande material i form av natursten såsom skiffer, kalksten, marmor eller mönstermurat tegel som gör att entrén drar blickarna till sig.

Även vid takfoten kan mönstermurning i tegel ge variation till byggnaden. Genom att mura med olika färg på tegel kunde man uppnå geometriska mönster på fasader vilket var vanligt på 1950-talets bebyggelse. Mosaikplattor i avvikande kulörer eller formade som mönster förekommer främst på 1940-50-tals bebyggelsen. Råglas och färgat glas gärna infattat i blyspröjsar förekommer i trapphallar och badrum i många villor på 1950-talet och 1960-talet. Betongglas användes i villor och flerfamiljshus såväl som industrier när man ville få in ljus i trapphus och badrum.

Smidesdetaljer förekommer mest i balkonger och i trapppräcken till både villor och flerfamiljshus men är även vanliga som staket och grindar. Ofta kan dessa ha en fantasifull och estetisk utformning och är vanligast på 1940-50-talet.

Generellt blir bebyggelsen mer sparsmakad på detaljer på 1960- och 1970-talet. Variation uttrycks då mer i volym, material och kulör.

1.5 Hot mot modernismens bebyggelse

Bebyggelsens kulturhistoriska värden vägs ofta emot andra, ofta starka intressen, till exempel lönsamhetskrav, krav på brandsäkerhet och tillgänglighet för rörelsehindrade, förväntningar att gamla hus ska motsvara dagens krav på standard och ges ett moderiktigt utseende och så vidare.

Ett stort problem är drömmen om det ”underhållsfria” huset, som leder till att ursprungliga detaljer av hög kvalitet ersätts med nya delar av material som bara är underhållsfria i betydelsen att de inte går att underhålla. Oftast rör det sig om kraftigt förvanskande åtgärder som byte av fönster och dörrar.

Ett speciellt hot mot framför allt villabebyggelsens karaktärsdrag är traditionen att göra egna tillägg i form av uteplatser, verandor och förstukvistar, en tradition som på senare år blivit en allt starkare trend som får drivkraft genom tv-program riktade till den händige hemmafixaren. Av samma skäl ändras även interiörer oftare och i större utsträckning än tidigare, speciellt då det gäller kök och badrum. Platsbyggda köksinredningar av hög kvalitet från 1940-1960-talen är exempel på värden som försvinner i renoveringsivern.

En trend under 1980- och 1990-talen var så kallad ”förädling” eller ”turn-around-ombyggnad” av miljonprogramområden då man försökte göra dessa mer attraktiva genom att ändra arkitekturens karaktär. Resultatet blev antingen arkitektur som liknade aktuell nyproduktion eller en äldre stil som uppfattades som mer attraktiv, till exempel 1950-talets nyrealism. Även om syftet och ibland även resultatet kan vara gott så innebär en sådan ombyggnad i allra högsta grad en förvanskning. Synen på 1960-talets arkitektur kommer troligen att inom ett par decennier vara mer positiv än idag, på samma sätt som många människor först på senare år börjat uppskatta 1950-talets arkitektur, och man bör därför avstå från sådana ombyggnader.

1.6 Hur värnas kulturhistoriska värden vid ändringar?

Allmänna principer med mera

I alla sammanhang då en ändring av en byggnad blir aktuell, är det viktigt att man tänker igenom vilka kulturhistoriska värden byggnaden har, och hur de påverkas av en ändring. Detta kräver också att man fastslår vilka karaktärsdrag eller detaljer i ett hus som utgör grund för det kulturhistoriska värdet. Att värdet ofta sitter i detaljerna blir uppenbart om man tänker sig hur värdet hos exempelvis arkitekturen påverkas om alla detaljer är utbytta och karaktärsdragen förvanskade.

En tidig diskussion med en byggnadsantikvariskt sakkunnig person är ett bra sätt att säkerställa att nödvändig varsamhet om byggnadens värden iakttas.

Oavsett om man är hantverkare, fastighetsägare, bygglovshandläggare eller byggnadsantikvarie kan man bidra till att vid en ändring välja tillvägagångssätt som innebär minst skada på det kulturhistoriska värdet. Ibland kanske man kommer fram till att en ändring inte går att genomföra utan att det kulturhistoriska värdet förstörs, och då bör man acceptera detta och försöka hitta ett annat sätt att tillgodose de behov som ligger bakom förändringsplanerna.

De kulturhistoriska värdena bör alltid vägas mot tyngden hos motiven till en ändring. Motiven kan vara alltifrån absoluta krav enligt lagstiftning, krav på att nå en viss standard enligt rekommendationer och praxis, ändringar för att tillgodose nödvändiga behov, eller ändringar baserade på tycke och smak med syfte att i allmänhet ”piffa till” en byggnad. Är motiven till en ändring svaga väger de kulturhistoriska värdena tyngre och man bör bara acceptera lösningar som inte skadar det kulturhistoriska värdet. Om motiven till en förändring är starka är det fortfarande viktigt att hitta lösningar som inte skadar det kulturhistoriska värdet mer än absolut nödvändigt.

När starka motiv till en ändring ställs mot höga kulturhistoriska värden måste man acceptera tillvägagångssätt som blir dyrare än normalt. Ofta går det dock genom bra planering och kloka beslut hitta lösningar som både tar hänsyn till ekonomi och kulturhistoriskt värde.

Eftersom det är svårt att generellt förhindra ovarsamma ändringar av enfamiljshus och bostadsinteriorer är det viktigt att kommunen tar initiativ till att identifiera byggnader eller områden med särskilt höga värden och att införa planbestämmelser för att skydda dessa. För övrig bebyggelse får man inrikta sig på att informera ägare om dess värden och föreslå lösningar som inte leder till förvanskning.

1.7 Skydd av bebyggelse enligt PBL

Följande avsnitt är ett sammandrag ur Cecilia Lindqvists rapport "K-märkt? Kulturmiljöer skyddade med hjälp av Plan- och Bygglagen", utgiven av länsstyrelsen Östergötland 2009. Hela rapporten går att ladda ner från länsstyrelsens hemsida.

Plan- och Bygglagen (PBL) som trädde i kraft 1 juli 1987 innehåller bland annat bestämmelser för [översiktsplaner](#), [detaljplaner](#) och [bygglov](#). Till skillnad från tidigare lagstiftning fick kommunerna med PBL ett ökat ansvar för långsiktigt hållbar förvaltning av kulturhistoriska värden. Här följer en kort presentation av hur PBL kan användas för att skydda kulturhistoriska värden.

Översiktsplan

Alla kommuner ska enligt Plan- och bygglagen ha en aktuell översiktsplan som omfattar hela kommunens yta. Översiktsplanen ska ge vägledning och stöd i beslut om användningen av mark- och vattenområden samt hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras, den ska bland annat redovisa hur kommunen avser att tillgodose riksintressen och miljö kvalitetsnormer. Översiktsplanen kan vara ett viktigt strategiskt dokument för den framtida utvecklingen då den utgör kommunens vision och "avsiktsförklaring" för den fysiska planeringen.

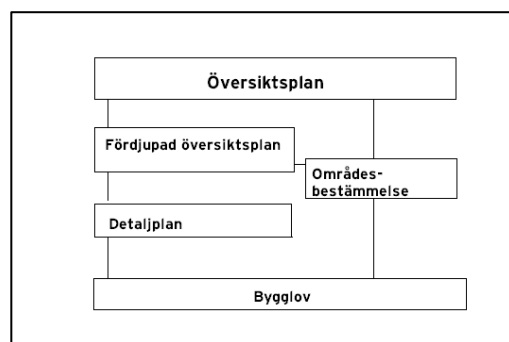
Översiktsplanen är vägledande när kommunen upprättar detaljplaner och områdesbestämmelser samt prövar bygglov enligt PBL. Planen är dock inte juridiskt bindande.

Nya planeringsanspråk och intressen gör att översiktsplanen kan behöva ses över kontinuerligt för att behålla sin funktion som ett strategiskt vägledande beslutsunderlag. Genom fördjupningar och tillägg till översiktsplanen underlättas arbetet med ändringar och kompletteringar utan att hela planen måste göras om. Enligt PBL:s intentioner ska översiktsplanen aktualiseras under varje mandatperiod. Avsikten med detta är att diskussionen om kommunens utveckling alltid ska vara levande och att översiktsplanen alltid ska vara aktuell.

Detaljplan

Detaljplanen ska ge en samlad bild av hur kommunen tänker sig att marken inom planområdet ska förändras eller bevaras, exempelvis avseende hur bebyggelse ska utformas och förvaltas.

En detaljplan ska upprättas för ny sammanhållen bebyggelse, ny enstaka byggnad vars användning får betydande inverkan på omgivningen eller om en ny byggnad ska uppföras inom ett område som det råder stor efterfrågan på. Detaljplan behövs även om tillkomsten av en byggnad inte kan prövas i samband med prövning av ansökan om bygglov eller förhandsbesked. Eller om bebyggelse skall förändras eller bevaras, och regleringen behöver ske i ett sammanhang. En detaljplan

Förhållandena mellan översiktsplan- fördjupad översiktsplan, detaljplan, områdesbestämmelse och bygglov.

behöver inte upprättas i den mån tillräcklig reglering har skett genom områdesbestämmelser.⁵

Själva detaljplanen utgörs av plankartan och bestämmelserna. Övriga handlingar som kan tillhöra planen, som planbeskrivning, tekniska och ekonomiska utredningar, samrådsredogörelse med mera, kan förtydliga planens innebörd och utgöra underlag för beslut om planen, men har inte självständig rättsverkan.

I en detaljplan kan man genom skydds- och varsamhetsbestämmelser bestämma vilka kulturhistoriska värden i bebyggelsen som ska skyddas. Utöver detta kan värdena säkerställas genom att exempelvis reglera byggrätten och markanvändningen. För att öka säkerheten i skyddet kan bestämmelserna kombineras med utökad bygglovsplikt och/eller rivningsförbud.

Områdesbestämmelser

För begränsade områden som inte omfattas av detaljplan kan områdesbestämmelser antas. En områdesbestämmelse är, precis som en detaljplan, ett juridiskt bindande kontrakt mellan kommunen, markägarna och grannarna.

Områdesbestämmelser kan vara ett mycket bra alternativ till en detaljplan för att bevara värdefulla bebyggelsemiljöer, till skillnad från en detaljplan kan de vara mindre omfattande och reglera någon eller några få frågor. Områdesbestämmelser måste dock alltid ha stöd i översiktsplanen eller syfta till att säkerställa ett riksintresse enligt 3 eller 4 kap. miljöbalken.⁶

Handlingarna till områdesbestämmelser består i allmänhet av en enkel karta med bestämmelser och en beskrivning.

Kommunen kan genom områdesbestämmelser hävda krav på särskilt utförande av underhållsåtgärder, reglera tillbyggnadsrätt eller förhindra olämpliga förändringar av den befintliga bebyggelsen. En områdesbestämmelse kan ha en viktig vägledande roll inför lovprövning eller framtida detaljplaneläggning. När det gäller reglering av befintlig bebyggelse så är detaljplan och områdesbestämmelse likvärdiga.

Exempel på frågor som enligt lag får regleras med en områdesbestämmelse:

- Utöka lovpliktens omfattning, exempelvis underhållsåtgärder, fasadåtgärder och rivning
- Reglera storleken på fritidshus och tomter
- Användning och utformning av befintliga allmänna platser och byggnader, dvs. införande av *varsamhets- och skyddsbestämmelser*.

⁵ <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1987:10>

⁶ Boverket; Boken om detaljplan och områdesbestämmelser, sid16.

Skydd och varsamhet

PBL har två olika ”värdenivåer” för hantering av byggnaders kulturhistoriska värden och som även ställer olika höga krav vid ändring. Den ena nivån är varsamhet och den andra är förvanskningförbud.

För all bebyggelse gäller varsamhetskravet 3 kap 10§

- *”Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.”*
Lag (1998:805)

För ”särskilt värdefull bebyggelse” gäller förvanskningförbud 3 kap 12§.

- *”Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.”*

Varsamhetskravet (3 kap 10§)

För all bebyggelse gäller varsamhetskravet 3 kap. 10§ PBL som innebär att bebyggelsens ”särart” och ”karaktärsdrag” skall tillvaratas vid ändring eller underhåll. Kravet är uttryckt som en hänsynsregel som gäller vid alla ändringar, såväl invändigt som utvändigt och oberoende av om bygglov eller bygganmälan krävs eller inte. Kravet gäller alla byggnader och syftar till att tillvarata byggnadens positiva egenskaper oberoende av husens ålder. Att ändra varsamt beror på vad som görs och hur det görs, det vill säga både i valet av åtgärder och hur åtgärderna genomförs.

Varsamhetskraven kan preciseras genom *varsamhetsbestämmelser* i detaljplan eller områdesbestämmelser.

Särskilt värdefull bebyggelse (3 kap 12§)

För att en byggnad skall betraktas som ”särskilt värdefull” krävs att byggnadens värde är så stort att dess bevarande kan sägas utgöra ett verkligt allmänt intresse.⁷ Detta gäller inte bara enskilda byggnader av monumental karaktär eller stort historiskt värde, utan också byggnader och bebyggelsemiljöer som representerar olika tidsepoker eller något karaktäristiskt från skilda sociala miljöer. Det kan exempelvis vara byggnader som:

- är representativa för tidigare samhälleliga eller estetiska ideal
- ger en god uppfattning om tidigare sociala villkor
- har haft betydelse för utvecklingen ur historisk, arkitektonisk, kulturhistorisk eller teknisk synpunkt.

7

http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2007/allma_nna_rad_om_andring_av_byggnad_BAR.pdf (sid 24)

De i inventeringen utpekade byggnaderna är representanter för den modernistiska epokens samhällliga eller estetiska ideal, och ska räknas som särskilt värdefull bebyggelse enligt 3 kap12§ bland annat som representanter för utvecklingen ur arkitektonisk, kulturhistorisk eller byggnadsteknisk synpunkt.

Även det förhållande att byggnaden värderas högt av en lokal opinion kan räcka för att den skall anses som särskilt värdefull. Bestämmelsen gäller också enskilda byggnader som i sig kanske inte är så värdefulla men som blir det genom samhörigheten i en grupp, ett kvarter, en fasadräcka eller liknande, - detta gäller flera av de utpekade objekten i inventeringen, där både enfamiljshus och flerfamiljshus förekommer i grupper av likadana hus som tillsammans bildar en enhetlig miljö med högre värde än de enskilda byggnadernas. Som ledning för bedömningen av vilka byggnader och områden som avses kan kommunen peka ut sådana i översiktsplan eller andra typer av dokument.

Förvanskningförbud (3 kap12§)

Förvanskningförbudet är knutet till byggnadens värde och gäller oberoende av om ett utpekande har skett i förväg eller inte.⁸ Erfarenheter i rättsprövningar visar dock att det är svårt att hävda krav på varsamhet och skydd om det saknas uttryckliga bestämmelser i detaljplan eller områdesbestämmelse.⁹ Det är därför lämpligt att kommunen i förväg tar ställning till bevarandefrågorna och att skyddsbehovet kommer till uttryck i detaljplaner eller annat sätt.¹⁰

Förvanskning kan innebära olika saker. I tre regeringsrättsdomar har förvanskning ansetts inträffa om:¹¹

- En väsentlig egenskap går helt förlorad.
- Åtgärden går ut över byggnadens, och därmed också i någon mån området, särart, eller medför att en byggnads genuina karaktär inte behålls.
- Åtgärden inte är väl anpassad till husets karaktär avseenden byggnad som har ett känsligt läge i en kulturmiljö.

Förvanskningförbudet innebär dock inte ett förändringsförbud. Sker förändringarna med respekt för byggnaden och utifrån dess förutsättningar, är många ändringar möjliga utan att byggnaden förvanskas.

Planbestämmelser

Nedan följer en översiktlig presentation av de bestämmelser som kan användas i syfte att skydda kulturhistoriska värden:

⁸ <http://www.boverket.se/Bygga--forvalta/Andra-och-bygga-till/Varsamhetskrav-och-kulturvarden/>

⁹ SOU 2007:77, *Får jag lov? Om planering och byggande.*, sid. 261.

¹⁰ SOU 2007:77, *Får jag lov? Om planering och byggande.*, sid. 253.

¹¹

http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2007/allmanna_rad_om_andring_av_byggnad_BAR.pdf (sid 24)

- Skyddsbestämmelser (q)
- Varsamhetsbestämmelser (k)
- Markanvändningsbestämmelse(Q, användning anpassad till bebyggelsens kulturhistoriska värden)
- Rivningsförbud (q eller generell bestämmelse)
- Höjd bygglovsplikt (a eller generell bestämmelse)
- Begränsning av markens bebyggande; prickmark; dvs. mark som inte får bebyggas.
- Utnyttjandegrad; reglering av byggnadsarea, och byggrätt Förbud mot fastighetsdelning mm
- Begränsning av högsta antal våningar (I, II)
- Vind får inte inredas (till..), (v)
- Hösta tillåtna totalhöjd
- Taklutning
- Hänsynsbestämmelse, placering, utformning, gällande för nya byggnader (f)
- Krav vid ändring, (exempelvis bortskaffa krav på anordnande av hiss)

Varsamhetsbestämmelse- k

Varsamhetsbestämmelser preciserar vilka egenskaper som enligt 3 kap. 10§ PBL som skall tas till vara.¹² De kan gälla byggnadens karaktärsdrag och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Bestämmelsen syftar till att *byggnadens karaktär bibehålls*. Införandet av varsamhetsbestämmelserna medför att de utpekade värdena tydliggörs på ett sätt som är ägnat att öka respekten och förståelsen för dem. Preciseringarna genom varsamhetsbestämmelser kan även meddelas för byggnader som har sådant särskilt värde att de omfattas av förbudet mot förvanskning.

En varsamhetsbestämmelse kan *inte* leda till ersättning eftersom de inte är lika långtgående som en skyddsbestämmelse.

Varsamhetsbestämmelser bör enligt rekommendation från Boverket *lyfta fram bebyggelsens egenskaper* som är särskilt viktiga att beakta. Observera att en varsamhetsbestämmelse inte bör ange hur befintliga detaljer och material skall bevaras, konkreta bestämmelser om sättet för bevarande av befintliga fysiska förhållanden är definitionsmässigt en skyddsbestämmelse som ska ha stöd av 3 kap 12§ PBL.

Varsamhetsbestämmelser kan i mer enhetliga områden utformas så att de innefattas av en generell bestämmelse, t.ex. fasadmaterial, takvinklar, färgsättning osv. I mer särpräglad bebyggelse kan varsamhetsbestämmelsen hänvisa till individuellt kommenterade bilder eller fotografier, alternativt att det finns en hänvisning till ett särskilt avsnitt i planbeskrivningen. I planbeskrivningen kan det gärna finnas utdrag ur byggnadsinventeringar eller dylikt.

En varsamhetsbestämmelse symboliseras på plankartan med ”k”.

¹² Boken om Detaljplan och områdesbestämmelser 2002 års revidering. Boverket 2002.

Skyddsbestämmelse- q

En skyddsbestämmelse får utfärdas för byggnader som åsyftas i 3 kap 12§ PBL, dvs. en ”särskilt värdefull byggnad ” ur kulturhistoriskt synpunkt.¹³ Skyddsbestämmelsen är ett juridiskt bindande *förvanskningförbud* som gäller befintliga delar på en byggnad som omfattas av 3 kap 12§. En skyddsbestämmelse kan omfatta interiörer, underhåll, trädgårdar och allmänna platser mm. Skyddsbestämmelsen syftar till att bevara och skydda befintliga detaljer och egenskaper. Symbolen på plankartan för en skyddsbestämmelse är lilla ”q”.

Det som är speciellt med en skyddsbestämmelse är att kommunen genom bestämmelsens innebörd eventuellt kan bli ersättningsskyldig.¹⁴

Rivningsförbud –q

Ett rivningsförbud är formellt sett en skyddsbestämmelse och kan enbart tilldelas en ”3:12 byggnad”. I praktiken innebär ett rivningsförbud att stommen är skyddad och att fastighetsägaren blir skyldig att förvalta den befintliga byggnaden. Rivningsförbud betecknas med ”q” samt index på plankartan. Rivningsförbud kan vara ersättningsgrundat.

Markanvändningsbestämmelse- Q

Stora Q är en markanvändningsbestämmelse som länge hade betydelsen ”*Kulturresevat*” men som numera lämnar användningen relativt öppen genom definitionen ”*användning anpassad till bebyggelsens kulturhistoriska värde*”. Bestämmelsen innebär att markanvändningen inte får motverka bevarandesyftet. Det bör poängteras att stora Q inte innebär något egentligt skydd utan ska kompletteras med varsamhets- och/eller skyddsbestämmelser.

Hänsynsbestämmelser- f

En hänsynsbestämmelse baseras på 3 kap 1§ PBL och kan tilldelas ny bebyggelse. Exempelvis kan det innebära att ny bebyggelse ska anpassas till den befintliga genom bestämda material, färger och former.

Ny bebyggelse kan få hänsynsbestämmelser genom beteckningen ”f” vilket kan vara viktigt för resultatet av exploatering i områden med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Ändrad lovplikt- a alternativt generell bestämmelse

Som komplement till ovannämnda bestämmelser kan skyddet höjas genom att bygglovplikten höjs. Ändrad lovplikt kan införas för byggnaders utseende, men endast inom områden som utgör en ”värdefull miljö”. Bestämmelsen kan gälla omfärgning av fasad eller underhåll av ”3:12-byggnader”. Höjd

¹³ 12 § Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.

¹⁴ Se rapporten ”K-märkt? Kulturmiljöer skyddade med hjälp av Plan- och Bygglagen” avsnittet om ekonomiska konsekvenser sid 16.

bygglovplikt betecknas med lilla "a" kompletterat med index, (administrativ bestämmelse).

Inom områden som *inte* utgör "värdefull miljö" kan utökad lovplikt införas och kan då innebära rivningslov för komplementbyggnad till 1-2-familjshus, marklov för trädfällning, uppföra, bygga till och ändra ekonomibygnad.

Övrigt- prickmark, markens anordnande, krav vid ändring mm

Ett annat sätt att skydda en kulturhistorisk miljö är att reglera markens bebyggande. Ett sätt är att "prickmarkera", dvs. införa bestämmelser om att marken exempelvis runt byggnaden inte får bebyggas.

Andra exempel är att införa bestämmelser om taklutning eller att förbjuda vindsinredning utöver ett visst våningsantal. Markens anordnande (tomt och vegetation) kan regleras med bestämmelsen "n".

För ändring av befintliga hus kan bestämmelser som fastställer lägre krav på byggnadens tillgänglighet mm införas. Exempelvis kan det gälla att kravet på hiss i byggnader som har fler än tre våningar upphävs. Bestämmelsen markeras med "o" på plankartan.

Exempel på en detaljplan

1.8 Källor till kunskap om den moderna bebyggelsen

För att tillvarata och skydda bebyggelsens värden i förvaltnings- och underhållsarbetet och vid ändringar krävs goda kunskaper om den moderna bebyggelsen. Att lägga lite extra tid på att söka information om lämpliga underhållsmetoder, tillgängliga ersättningsmaterial, och bra lösningar vid ändring och sparar oftast både pengar och de kulturhistoriska värdena.

Idag finns större möjligheter än tidigare att lösa problemet med moderna, ”underhållsfria” material som tidigare ansetts omöjliga att underhålla. I takt med att intresset för den moderna bebyggelsen ökat har kunskapen om dess material byggts upp. Metoder för att underhålla t ex vittrande betong utvecklas och det finns större möjligheter att hitta lämpliga ersättningsmaterial för detaljer och material som inte tillverkas längre.

Tidigare har det i litteraturen inte funnits så mycket vägledning då det gäller den moderna bebyggelsens kulturhistoriska värden och hur de skall tillvaratas, men idag är detta behov ganska väl tillgodosett. Ett exempel är riksantikvarieämbetets bok *”Förändra varsamt – vägledning vid ombyggnader av rekordårens bebyggelse”*. En annan bra bok som beskriver bostadsbyggandets utveckling och bebyggelsens karaktärsdrag under rekordåren är *”Att underhålla bostadsdrömmen - kvaliteter och möjligheter i flerbostadshus från 1961-1975”* av Laila Reppen och Sonja Vidén. Boken är framförallt en genomgång av hur man på olika sätt utfört ändringar, åtgärdat skador och löst underhållsproblem i bostadshus byggda 1961-1975. Bland de många exemplen kan man hitta inspiration till lösningar som tillgodoser olika ändringsbehov men som också tar hänsyn till byggnadernas ursprungliga karaktär och detaljer. Boken innehåller dock även exempel på ändringar som innebär förvanskning av bebyggelsens karaktär, varför valet av lösning, som alltid, måste bygga på en kritisk granskning av ändringens påverkan på de kulturhistoriska värdena. De synsätt på bebyggelsen som förmedlas i dessa böcker kan tillämpas även på den tidiga modernistiska bebyggelsen från 1930-talet t o m 1950-talet.

Det finns också tidskrifter med mycket intressanta temanummer: *”Kulturmiljövård”* nr 1-2/1996 handlar om modernismens byggnader, och *”Byggnadskultur”* nr 4/2007 handlar om underhåll av moderna material. *”Byggnadskultur”* är Svenska byggnadsvårdsföreningens tidskrift, deras hemsida www.byggnadsvard.se är också en rik källa till information även om moderna byggnader och material. På nätet finns naturligtvis hur mycket information som helst: ”byggnadsvårdstorget” (www.byggnadsvardstorget.se) är en portal varifrån man enkelt kan söka sig vidare till allt från artiklar om byggnadsvård till företag inom byggmaterial med mera. Stockholms stadsmuseum har en mycket bra hemsida (www.stadsmuseum.stockholm.se) med information om material och detaljer från olika tider. Här finns värdefulla råd om hur äldre detaljer som t ex dörrar kan anpassas för att klara dagens funktionskrav som alternativ till byte.

Den moderna bebyggelsens karaktärsdrag

råd och riktlinjer inför stadsplanering, ändring och underhåll

2.1 Introduktion

Inventeringen omfattar bebyggelse uppförd 1945-1975 eftersom tidigare inventeringar omfattar bebyggelsen fram till 1945. Den tidsperiod som fått sin prägel av den modernistiska rörelsens idéer kring arkitektur och samhällsplanering inleds dock omkring 1930. I detta kapitel beskrivs därför den moderna bebyggelsens karaktärsdrag och utveckling årtionde för årtionde från 1930-talet och framåt.

Denna indelning ger dock bara en ungefärlig fingervisning om när olika trender i arkitekturen får genomslag i byggandet i länet. Vissa trender håller i sig mer än tio år medan andra kännetecknar ett fåtal år i början, mitten eller slutet av ett decennium. Många trender överlappar ett decennieskifte och tidpunkten då de slår igenom i arkitekturen varierar också mellan olika platser. Karaktärsdrag som i nedanstående beskrivning placerats i ett årtionde kan därför förekomma både i slutet av föregående årtionde såväl som i början av nästkommande. Denna ”stilguide” bör ändå räcka till för att man ska kunna känna igen tidstypiska karaktärsdrag och ursprungliga detaljer hos en byggnad och skilja dessa från ändringar som gjorts i efterhand. (Den kan också användas för att ungefärligt tidsbestämma ändringar senare än 1930 på äldre bebyggelse.)

Beskrivningen är uppdelad i olika avsnitt: allmän bebyggelsehistoria, stads- och samhällsplanering, utemiljöer, hustyper och konstruktioner, samt separata avsnitt för olika detaljer som tak, fasader, fönster och dörrar samt balkonger.

Varje del avslutas med ett avsnitt med råd och riktlinjer för vad man bör tänka på för att tillvarata och skydda bebyggelsens värden i förvaltnings- och underhållsarbetet och vid ändringar.

Kapitlet är till stor del en sammanställning av skriften ”*Allmän bebyggelsehistoria 1950-2000, med lokala exempel från Jönköpings kommun*” som togs fram i samband med inventeringar av modern bebyggelse i Jönköping. Övriga källor återfinns i litteraturlistan i slutet av rapporten.

I följande kapitel är samtliga exempel byggnader i Östergötland.

2.2 Allmän stil- och bebyggelsehistoria 1930-2000

1930-talet

Stilren funkisvilla: enkel geometrisk grundform, ljus puts, platt tak och fönster över hörn. Skänninge Mjölbygatan-Murgatan.

Funktionalismen blev allmänt känd i Sverige i och med Stockholmsutställningen 1930. Bostadsbyggandet var stort i de större städerna under 1930-talet så den nya stilen gav snabbt ett kraftigt avtryck i stadsbilden även om byggnationerna avstannade vid krigsutbrottet. Det immateriella i arkitekturen eftersträvades: byggnadsmaterialens karaktär tonades ner, fasaderna var neutralt slätputsade och ljus färgsatta, klassiska arkitekturelement som sockel och takföt framhövdes inte, och huskropparna byggdes istället upp av geometriska volymer som kuben, rätklocket och cylindern. Plana eller mycket flacka tak var idealet. Byggnaders horisontella form betonades genom flera fönster placerade tätt på rad, så kallade fönsterband. Vertikaliteten kunde betonas genom uppglasade trapphus. Fönster över byggnadens hörn är typiskt för funktionalismen och avsåg bland annat att signalera en ny byggnadsteknik, med bjälklag av armerade betong behövdes inte bärande murpelare i hörnen. Då man ofta saknade tillgång till tekniken, t ex under andra världskrigets materialbrist, behöll man ändå hörnfönstren som arkitekturelement även i hus av trä eller med bärande tegelväggar. Konstruktionen fick då lösas med hjälp av balkar över fönstren och stolpar i hörnen.

1940-talet

Byggnad från 1947 i nyrealismens anda, påminner om 1920-talsklassicismen med t ex karakteristiskt markerad takföt. Jonas Wenströms väg, Finspång

Bostadsbyggandet var lågt under krigsåren, men ökade i slutet av 1940-talet som en följd av den stora inflyttningen till städerna efter krigsslutet som skapade en stor bostadsbrist. På 1940-talet kom en reaktion mot den renodlade funktionalismens formspråk som upplevdes alltför strängt och kyligt. Nu blev formspråket frodigare, sadeltaket kom tillbaka och sockel och takföt markerades åter i fasaden. Byggnadsmaterialet framhövdes återigen, tegelfasader kom tillbaka och putsen gavs en grövre yta. Denna anpassning av funktionalismen blev en ny stil kallad nyrealism, som även präglar 1950-talets första hälft. En arkitektur uppstod med tegelornamentik, burspråk och andra fasaddetaljer av tegel. Arkitekturen påminner både om 1910-talets nationalromantik och 1920-talsklassicismen, men blandat med modernismens formspråk.

Anpassningen var dels en fråga om estetik, men hade lika mycket en praktisk bakgrund: kriget ledde till materialbrist, tegel fick ersätta armerad betong, tegeltäckta sadeltak ersatte modernare platta tak på grund av bristen på asfalt som behövdes till takpappen, de platta taken hade också visat sig svåra att hålla täta. Fönsterband och stora perspektivfönster ersattes med mindre tvåluftsfönster på grund av kristidens bränslebrist.

1950-talet

Tegelarkitektur som påminner om 1910-talets nationalromantik. Ljungagränd, Vadstena, byggt 1948. Foto: Lars Ekelund

Modernismens idéer hade under 1950-talet nått fullt genomslag. Titeln på en svensk utställning i Zürich 1949, "Från stadsplan till bestick" är kännetecknande för 1950-talets tidsanda, samhället betraktades som en överblickbar och planeringsbar enhet, från det stora och in i minsta detalj. Nyrealismens traditionellt inspirerade, ibland idylliserande arkitektur var en

stilriktning som präglade första hälften av 1950-talet, en annan stilriktning utgjordes av nya former av renodlat modernistisk arkitektur, båda stilarna växte fram sida vid sida och ofta som en kombination av båda riktningarna. Den traditionellt inspirerade nyrealismens kännetecken under 1950-talet var bland annat markerade knutar, socklar, takfötter och fönsteromfattningar.

Den mer modernistiska arkitekturen präglas av två arkitekturtrender i Europa och USA: "international style" respektive "brutalism". International style kännetecknas av lätta luftiga "curtain wall"-fasader i form av ramverk med fyllningar av glas eller skivor av stål, aluminium eller sten. Brutalism är en stil som innebär en strävan efter att materialens äkta och råa form ska synas, stommens skelett av betong eller stål lämnades synligt i fasaden och materialen lämnades obehandlade.

En mer variationsrik arkitektur än 1930-talets eftersträvades och åstadkoms genom kraftiga färgkontraster mellan byggnader eller mellan delar av samma byggnad. Oregelbundna taklinjer åstadkoms genom omväxlande indragna eller utskjutande fasadpartier eller varierad yttre takhöjd, speciellt radhus varierades på detta sätt. Resultatet blev en ofta lekfull arkitektur.

1960-talet

Detta var årtiondet då modernismens idéer fick störst påverkan på bebyggelsen. Fortsatt bostadsbrist rådde på grund av inflyttning till städerna och en eftersläpande byggproduktion som inte mötte efterfrågan. Miljonprogrammet blir lösningen och pågår åren 1965-1974. Byggandet blir nu en industriell process där lyftkranar och prefabricerade betongelement styr bebyggelsens utseende. Strukturalismen, ett nytt sätt att se på arkitekturens roll, får stort genomslag. Enligt strukturalismen ses arkitektur inte längre som enskilda byggnader utan som stora strukturer som enkelt skulle kunna byggas om och ändra funktion. Strukturalismen bröt mot funktionalismens syn på form som följd av funktion. Generalitet, måttamordning och uppdelning efter delarnas livslängd var centrala. Strukturtänkandet präglar inte minst miljonprogram, nya sjukhus och skolor.

Stadsförnyelse pågick under 1960-talet med kvartersvisa rivningar i centrum där varuhus, parkeringshus och bankhus ersatte en småskalig 1800-talsbebyggelse. Kyrkor i nybyggda bostadsområden blev föremål för arkitekternas kreativitet när övrig nybyggnation var storskalig prefabricerad bebyggelse som det var svårt att sätta en personlig prägel på. Efterfrågan på hyreslägenheter minskade mot slutet av 1960-talet medan småhusen blev en allt större del av produktionen. Enfamiljshusen blev större och bytte karaktär från egna hem till villa.

1970-talet

Miljonprogrammet pågick till 1974 men visade sig ha lett till en överproduktion av flerbostadshus, lägenheter i perifera lägen visade sig ofta vara svåra att hyra ut. Byggandet minskade kraftigt totalt, men villaområden byggdes ut i stor omfattning, bland annat på grund av en hög inflation som gjorde det

"Kannan" vid Stångebro i Linköping byggdes 1956-57 och har drag av både "international style" (curtain-wall fasader) och "brutalism" (betongstommen är del av fasadens uttryck). Foto: Lars Ekelund

Miljonprogrammet Guldringen, Navestad Norrköping. Foto: AB Flygfrakt 1969.

Tannefors kyrka (Linköping), ritad av Axel & John Kandell, stod färdig 1964. Foto: Lars Ekelund.

lönsamt att låna till egen bostad. Postmodernismen började göra sig gällande men fick större genomslag under 1980-talet. Stilen innebär en folkligare arkitektur där traditionella uttryck återupptogs. Man återgick till stadens traditionella element: slutna kvarter, blandade funktioner och stilhistoriska fasader. En av orsakerna var att 1970-talets nybyggnationer ofta tillkom i eller i anslutning till befintlig bebyggelse som man på detta sätt försökte knyta an till. Husen platsbyggdes i större utsträckning och fasaderna fick en större variation med uppbrutna volymer och skiftande material.

”High-tech” var en mer modernistiskt arkitekturstil som också växte fram under 1970-talet, men som har få representanter i de inventerade kommunerna. Arkitekturstilen kännetecknas av att både konstruktionen och tekniska installationer som ventilationskanaler och rörledningar exponeras i fasaden för att ge associationer till högteknologi. Det var vanligt att företag uppförde nya byggnader i denna stil för att signalera att man låg i utvecklingens framkant.

Råd och riktlinjer

-se respektive avsnitt om stadsplanering, hustyper och detaljer.

2.3 Stads- och samhällsplanering

1930-talet

Samhällsplanering enligt funktionalistiska principer innebar en strävan att åtskilja bostäder och arbetsplatser, bakgrunden var 1800-talets smutsiga industrier, människor skulle inte behöva bo i samma ohälsosamma miljö som de arbetade i. Affärer skulle ligga samlade i centrumanläggningar. För bostadsområden var idealet lamellhusplaner, öppna stadsplaner med rader av parallellställda lamellhus åtskilda av grönytor gav maximalt solljus till alla lägenheter. Hänsyn togs till terrängen, bergknallar och växtlighet sparades. Enhetlighet eftersträvades, bostadsområden kunde bestå av kvarter efter kvarter med identiska hus.

1940-talet

Lamellhusplanerna började efterhand kritiseras för sin monoton, och under 1940-talet gjordes nya bostadsområdena mer varierade genom olika placering och orientering av lamellhusen: dessa kunde antingen ställas längs gatan, i rät eller i 45° vinkel mot gatan. Gränsen mellan gårdsrum och gaturum markerades dock inte och bebyggelsen var fortfarande mycket enhetlig. Bostadsområdena kritiserades också för att vara sovstäder som helt saknade affärliv och offentlig service. Efter andra världskriget blev därför grannskapstanken med ursprung i England populär, städer skulle nu byggas ut med grannskapsenheter: självförsörjande satellitstäder med egna anläggningar för handel, service och gemenskap, grannskapen skulle utgöra en plattform för gemenskap och demokrati.

1950-talet

Lamellhusplanerna ersattes med planer med betydligt större variation. Kvarteren har ofta en oregelbunden form med vinkelställda hus eller stjärnhus, ofta sammanbyggda till långa kedjor. Bostadsområdena kännetecknas av kringbyggda gårdar där naturliga terrängformer som klippor och träd utnyttjades. Att låta naturen framträda på ett naturligt sätt var en del av funktionalismens ideal. Bostadsområdena får mer karaktär av grannskapsenheter med små butikslokaler i en del av bostadshusens bottenvåningar. Kringbyggda gårdar och övriga grönområden hade ofta en parkliknande karaktär, det satsades mycket på rekreation för barn i form av parklekar och ibland även plaskdammar. Grannskapstanken utvecklades samtidigt vidare, begreppet ABC-planering blir mode. Istället för 1930- och 1940-talets sovstäder skulle man bygga ABC-städer, med Arbetsplatser, Bostäder och Centrum. Dessa kännetecknas av en centrumanläggning med varuhus, biograf, kyrka mm, ofta sammanbyggda med stora flerfamiljshus i form av höga punkthus. Centrum omges av lägre flerfamiljsbebyggelse och småhusområden i periferin. Vällingby är landets mest välkända exempel, stadsdelen Johannelund i Linköping är en motsvarighet i länet. Som anpassning till ökande biltrafik planeras nya bostadsområden med trafikseparering: bostadsområdena kännetecknas av ett centralt grönområde med endast gång- och cykeltrafik, biltrafiken leds till parkeringar via smågator från en yttre led som omger området.

Lamellhusplan: smalhus från slutet av 1930-talet. Nya Tanneforsvägen, Linköping. Foto B Kalén.

1940-talets variant av lamellhusplan med vinkelställda hus. Syrängatan Linköping.

Bostadsområde med grannskapskaraktär. Fridhem - Gottfridsberg, Linköping. Foto AB Flygfrakt 1959

Grönområde med plaskdamm. Fridhem - Gottfridsberg, Linköping. Foto I ars Fkelund.

Bostadshus med butiker vid Bjälbogatan-Malmslättsvägen. Fridhem - Gottfridsberg, Linköping.

Johannelund, Linköping: hypermodernt ABC-område med trafikseparering och zonindelning: centrumanläggning med punkthus och omgivande lägre lamellhuskvarter. Foto AB Flygfrakt 1961

1960-talet

Det industriella byggandet slår igenom vilket medför att bebyggelsen åter blir mer enformig. Hus uppfördes i parallella rader eller i rät vinkel runt öppna gårdar, sällan sammanbyggda över hörn. Placeringen styrdes ofta av byggkranarnas banor. Det industriella byggandet krävde att terrängen fick anpassas till husen istället för tvärt om, ojämn mark sprängdes eller schaktades plan. Zonindelning är det nya sättet att planera. Variation inom ett bostadsområde åstadkoms nu genom indelning i zoner med olika typer av hus, zoner med höghus omgivna av zoner med lägre bebyggelse, radhus etc. Inom varje zon är husen närmast identiska. Ytterligare trafikseparering kom som följd av SCAFT utredningen 1968. Trafiknät i anslutning till bostadsområden bestod av matargator med anslutande säckgator som avslutades i parkeringsplatser eller parkeringshus. Inne bland bostadshusen fanns bara gång och cykeltrafik, i mitten av området finns gröna stråk och allmänna funktioner som butiker, daghem och skolor. Centrumanläggningarnas varuhus blev med tiden allt större, i ABC-städerna och i de första miljonprogramområdena på 1960-talet skulle handeln i första hand betjäna de som bodde i området, med gångavstånd från bostad till butik, de sista miljonprogramområdena på 1970-talet hade köpcentra med ett betydligt större upptagningsområde som mål, och började konkurrera både med handeln i andra ytterområden och med stadernas centrumhandel. Nu var bilburna kunder en viktig målgrupp och parkeringsplatserna växte.

Skäggetorp i Linköping är ett tidstypiskt exempel på ett bostadsområde med väl genomförd trafikseparering och ett köpcentrum tillhörande den större kategorin som konkurrerade med centrumhandeln.

1970-talet och framåt

Efter att miljonprogrammet avslutats bebyggs nya bostadsområden mest med enfamiljshus. Dessa kännetecknas av kvarter med varierande form men med rader av identiska villor eller radhus. Mellan kvarter och bostadsområden finns gemensamma grönområden med lekplatser, fotbollsplaner etc. Villakvarter med garage vid varje hus begränsar möjligheterna till trafikseparering, men ett väl utbyggt nätverk av gång och cykelvägar medger ändå en säker väg till skola och centrum. Ny bebyggelse inne i tätorterna anpassades till den befintliga bebyggelsen, den traditionella stenstaden var ofta förebild och gav uttryck som slutna kvarter, torg och allér.

Riktlinjer för att bevara stads- och områdesplanernas karaktär

När bostadsområden från 1930-talet och framåt anlades var omsorgen om boendekvaliteten viktig, resultatet blev bostäder med mycket ljus, grönytor, säker trafikmiljö och närhet till lekparkar, daghem och affärer. Dessa funktionella värden är också en viktig del av de kulturhistoriska värdena eftersom de visar vilka ideal som rådde när bebyggelsen planerades (arkitekturhistoriskt-samhällshistoriskt värde), men också hur tillvaron titt sig för människor som bott i området (socialhistoriskt värde). Värden kopplade till stads- och samhällsplanering påverkas främst av större förändringar som rivningar, komplettering med nya byggnader, byggandet av nya trafikleder etc. Rivningar av flerbostadshus har till exempel varit aktuella i miljonprogramområden i glesbygdssamhällen med ett långvarigt bostadsöverskott, medan förtätning är aktuellt i större städer med hög inflyttning och brist på utbyggbar mark. I båda fallen gäller det att utföra ändringen så att inte områdets planstruktur förvanskas mer än nödvändigt. Vid rivningar i ett lamellhusområde kan det till exempel vara olämpligt att glesa ut bebyggelsen genom att riva vartannat hus eftersom ett av lamellhusplanens främsta kännetecken är det noggrant beräknade avståndet mellan husen för största möjliga solljusinsläpp. Då kan det vara bättre att riva flera intilliggande hus i områdets ytterkant. Av samma skäl bör förtätning med nya bostadshus i ett lamellhusområde inte göras så att den öppna planstrukturen försvinner, t ex genom komplettering med vinkelställda hus så att resultatet blir kringbyggda gårdar. Kompletteringen bör i så fall göras med friliggande hus, exempelvis punkthus, och begränsas till kvarterens ena sida så att områdets utseende bevaras åtminstone från den viktigaste betraktningssvinkeln, till exempel en värdefull gatumiljö.

1950-talets grannskapsområden har ofta innergårdar och andra grönområden av stort värde för boendekvaliteten, de senare kan i avsaknad av parker utgöra de enda sammanhållna grönområdena i en hel stadsdel. Förtätning i sådana miljöer är av den anledningen särskilt olämplig, dessutom är det svårt att få nya byggnader att passa in i den nyrealistiska, ofta idylliserande arkitekturen i dessa områden. Nya byggnader bör i så fall placeras längs naturliga gränser mellan olika områden eller i deras ytterkanter. Från 1930-talet och fram till 1950-talet visade man stor hänsyn till befintliga träd och terrängformer när man byggde, och detta synsätt bör även präglade nya tillägg i dessa miljöer.

En grannskapsenhet skulle enligt idealet ha egna anläggningar för handel, service och gemenskap. De små butikerna i 1940- och 1950-talets bostadsområden konkurrerades dock ganska snart ut av större köpcentrum, men inrymmer idag andra verksamheter som pizzerior och frisersalonger. Det är positivt om verksamheter även fortsättningsvis kan bedrivas i dessa lokaler och åtgärder som försvårar detta bör undvikas, till exempel borttagning av parkeringsplatser. Handeln i större centrumanläggningar i 1950-talets ABC-områden och miljonprogrammen från 1964-1975 för också en tynande

tillvaro i konkurrensen från köpcentrum och stormarknader som växt fram utanför städerna från 1970-talet och framåt. I planeringen för fortsatta utbyggnader av externhandeln bör möjligheterna att bättre tillvarata åtminstone miljonprogrammets ganska storskaliga och ofta välplanerade köpcentrum undersökas.

Både 1930-talets lamellhusområden, 1960-talets zonindelade bebyggelse och 1970-talets villaområden präglades av stor enhetlighet med närmast identiska hus inom ett område/zon. Denna karaktär kan vara svår att hävda gentemot ägares önskemål om att sätta en egen prägel på sitt hus eller bostadsbolagets försök att göra miljonprogramområden mer attraktiva genom att ge husen varierade utseenden. Genom att informera om de ursprungliga idéerna bakom bebyggelsens utseende kan man dock få större acceptans för det ursprungliga ”enformiga” utseendet. Man kan också påvisa att problemen inom vissa miljonprogramområden inte beror på arkitekturen och inte går att lösa genom exempelvis ändrad färgsättning. Beroende på ett områdes kulturhistoriska status kan man införa alltifrån riktlinjer till planbestämmelser om enhetlig färgsättning, förbud mot tillbyggnader etc. Även gamla egnahemsområden som från början haft större variation i husens utseenden kan förlora sin karaktär om småhusen börjar ersättas med större villor, vilket blir allt vanligare när värdet på tomtmarken ökar. Begränsningar i byggrätten eller rivningsförbud i detaljplan kan därför vara motiverat i värdefulla områden.

2.4 Utemiljö

Ett hus eller ett större bostadsområde skapar tillsammans med trädgården eller det omkringligganden grönområdet en helhet som berättar om samtidens ideal och visioner kring att leva och bo. Många ideal lever kvar från tidigare perioder men nya karaktärer skapas genom nya inslag som till exempel andra växter, omgärdningar och gångar som blir på modet.

1930-talet

Flerfamiljshus

Till skillnad mot det sena 1800-talets mörka slutna stadsgårdar innebar trettioalets funktionalism grönska, ljus, luft och rymd mellan husen. Placeringen av flerfamiljshusen styrdes alltså av att de boende skulle få mesta möjliga solljus. Lamellhusen placerades ofta parallellt mot varandra. Man byggde bostäderna med hänsyn till den omkringliggande naturen bland bergknallar och växtlighet, idealet kom att kallas "hus i park". Barnens användande av grönområdet började anses vara viktigt och en del lekplatser anlades.

Enfamiljshus

Villaträdgårdarna började nu ses som ett extra vardagsrum med uteplatser i nivå med husets golv och gärna med vackra vyer från husets fönster. Gräsmattan var ett centralt inslag och buskar, träd och eventuella odlingsytor placerades kring dess kanter. Trädgårdens framsida mot gatan var öppen och eventuella häckar och staket, t.ex. trädnäts- och smidesstaket, var låga och diskreta.

1940-1950-talet

Flerfamiljshus

Om de tidstypiska bostadsområdena från trettioalet präglas av rymd och öppenhet, kom fyrtioalet med nya ideal och de nya ledorden blev rumslighet och variation. De öppna kvarteren med rader av lamellhus ersattes nu av kringbyggda gårdar, i strävan att skapa skyddade uterum mot det kalla och blåsiga klimatet. De generösa gårdarna är lummiga där terräng och växtlighet togs tillvara. Ofta anlätades trädgårds- och landskapsarkitekter som bevarade områdets ursprungliga karaktär. Under femtioalet kom bilen att påverka anläggandet av bostadsområden, "bilstaden" blir ett begrepp och separering av gångtrafikanter och biltrafik blir ett viktigt inslag i anläggandet av bostadsområden. För barnen anlades plaskdammar i flerfamiljsområden eller i anslutning till centrumanläggningar.

Enfamiljshus

Under fyrtioalet var egnahemsträdgården och villaträdgården två skilda saker. I egnahemsträdgården bedrevs husbehovsodling, villaträdgården däremot handlade mer om vila, rekreation och skönhet. Under femtioalet ansågs det viktigt att det nya moderna livet också avspeglades i trädgården, den skulle gestaltas utifrån funktionella behov och användningsområden (som odling, torkställningar, barnens lek

Tidstypiskt grönområde omkring 1950: bilfria ytor, lekplats och mattpiskställning

Plaskdamm vid Johannelunds centrum, Linköping. Fotograf Lars Ekelund

Tidstypiska villaträdgårdar i Kisa och Borensberg där den befintliga vegetationen och terrängen tagits tillvara.

Miljonprogramsområde i Mjölby med öppna grässlånter och bilfria gångstråk. Fotograf Lars Ekelund

Tidstypiska villaträdgårdar i Kisa och Borensberg med vintergröna växter.

Allmänning vid ett villaområde i Ödeshög.

och bilen). Funktionerna styrde utformningen. Barnens plats i trädgården var viktig, det som tidigare hade setts som en plats för fostran med trädgårdsland att arbeta i, blev nu en plats för lek och nöje.

Den befintliga vegetationen bevarades vid byggande av hus och bostadsområden och det gjorde att tall, ek, björk och ibland gran förekom i grönområden och trädgårdar. Det var modernt att anlägga stenpartier i slånter och vid berghållar.

1960-1970-talet

Flerfamiljshus

Från att tidigare ha anpassat byggandet efter naturen började man på 1960-talet i och med miljonprogrammet att anpassa naturen efter byggandet. Det maskinstyrda byggandet krävde plan mark för maskiner och lyftkranar. Gårdsrummen präglas ofta av en funktionsindelning, till exempel för lek, rekreation och gångvägar. Bilen kom att styra utseendet på områdena alltmer med matargator, bostadsgator och angöringsgator. Trafiksepareringen innebar också att gårdarna i stort sett blev bilfria, i de områden där parkeringsdäck och större garage anlades under gårdarna minskade möjligheterna till grönska runt husen. 1962 instiftades ett statligt stöd till konstnärlig utsmyckning av bostadsområden, det resulterade i att många flerfamiljsområden utsmyckades med offentlig konst. Under rekordåren togs stor hänsyn till barns aktiviteter i de bostadsområden som uppfördes, bland annat integrerades den offentliga konsten med lek i större utsträckning än tidigare.

Enfamiljshus

En tredjedel av de bostäder som byggdes under miljonprogrammet var villor eller radhus. Även många av dessa områden präglades av att man plansprängde före byggstart, omgivningen blev således ganska flack och jämn. Jordmassorna som blev över vid husbygget kom i många fall att användas för att skapa kuperade områden i trädgården. I områden med mindre tomter kompengersades detta ofta av allmänningar i kvarterens mitt. Områden som ofta togs i anspråk av barnen.

Buskar och buskage kom att bli viktiga inslag i trädgården, speciellt vintergröna växter som barrväxter och rododendron är tidstypiska. Växterna användes för att fylla ut större ytor, till skillnad från tidigare då de oftast placerades utmed tomtgränsen.

Riktlinjer för att bevara utemiljöns karaktär

Marken och vegetationen runt husen är en viktig del av bebyggelsemiljön. För att återställa eller bevara trädgårdar eller grönområden med karaktär från den aktuella tiden är första steget att se områdets ursprungliga strukturer och utstakade linjer. Att sedan använda de växter och material som användes gör att huset/bostadsområdet bildar en sammanhållen enhet med den omkringliggande trädgården eller grönområdet.

Läs mer i "Villaträdgårdens historia" av Åsa Wilke

2.5 Hustyper

1930-talet

Flerbostadshus: lamellhusen utgjordes under 1930-talet av antingen så kallade tjockhus eller smalhus. Tjockhus var en äldre hustyp med enkelsidiga lägenheter och mörka trapphus som under 1920-talet vanligen uppfördes i storgårdskvarter innan lamellhusplanerna blev vanligare. Smalhusen med endast åtta meters bredd utvecklades som en direkt följd av det funktionalistiska bostadsprogram som presenterades på Stockholmsutställningen 1930. Smalhusen skulle ha små men välplanerade lägenheter och vara billiga att bygga. Lägenheterna var genomgående så att maximalt ljusinsläpp erhöles. Smalhusen gavs en modern funktionalistisk form med slät ljus puts och två- och treluftsfönster samt utanpåliggande balkonger som ibland gick över hörnen vid gavlarna. Funktionalismen under 1930-talet manifesteras också i exklusiva arkitekturträdade villor i sten och offentliga byggnader, men mindre och enklare flerfamiljshus och småhus av trä visar också upp tydliga funkisdrag som flacka tak, fönster i hörn etc.

1940-talet

Lamellhus i form av smalhus dominerade byggandet, bredden ökade dock till 10-11 meter. Punkthus var en ny byggnadstyp med kvadratisk plan och lägenheter runt ett centralt trapphus. Tidiga punkthus är ofta låga och saknar hiss: 3-5 våningar beroende på gräns för hisskrav. Punkthusen byggdes på små tomter eller där kuperade terräng försvårade bygget av längre lamellhus. Mindre flerfamiljshus uppförs med reveterad eller panelklädd plankstomme. Småhus är enplanshus eller en och en halvplanshus med källare. Radhus förekom i Sverige från omkring 1:a världskriget, då i stil med sina engelska förebilder, men blev alltmer populära under 1930-1940-talet, och då i mer modernistisk stil. Småhus ansågs vara den bästa boendeformen för barnfamiljer men var dyrare att bygga än flerbostadshus eftersom mer vägar, vatten- och avloppsledningar krävdes. Radhus blev ett ekonomiskt konkurrenskraftigt alternativ.

1950-talet

Stjärnhus i tre eller fyra våningar var en utveckling av lamellhuset. Grundformen är tre huskroppar som är sammanfogade till en treuddig stjärna. Tre lägenheter per våningsplan med ett gemensamt trapphus i mitten gör hustypen ekonomisk att bygga. Varje lägenhet får dagsljus från två eller tre vädersträck vilket ger höga boendekvaliteter. Stjärnhus kopplas ofta ihop till kedjor som bidrar till bostadsområden med en variationsrik rumslighet. Punkthus uppåt 6-8 våningar i tegel eller ännu högre hus med stomme av betong och ytterväggar av lättbetong är vanliga i anslutning till centrumläggningar. Vanliga småhus är i början av 1950-talet samma som på 1940-talet: en och en halvplanshus med källare, kvadratisk plan och brant sadeltak, eller enplanshus med källare, rektangulär plan och flackt sadeltak. De är vanligen uppförda av trä i plank- eller regelkonstruktion, eller i putsad lättbetong. Fasader av tegel

Smalhus från slutet av 1930-talet. Nya Tanneforsvägen, Linköping.

Radhus från 1943, Bergslagsvägen Finspång

Stjärnhus, kvarteret Observatorn, Fridhem - Gottfridsberg, Linköping.

Punkthus från 1952-54. Lasarettsvägen Högby, Finspång.

1½ planshus i putsad lättbetong med källare. Stenbrötsqatan, Linköping

Enplanshus med källare. Österskogsvägen Boxholm, den något större "Folkvillan" utan källare blev vanligare under 1950-talets senare del.

Exempel på "Tjänstemannavillan" Kohltorpsvägen Boxholm

Drottninggatan i Motala, skivhus till vänster, loftgångshus till höger.

eller putsad lättbetong blev under 1950-talet allt vanligare på grund av stigande virkespriser. Under senare delen av 1950-talet rationaliserades byggproduktionen vilket ledde till att fler hade råd med ett eget hus samtidigt som nya hustyper uppstod. I Leif Jonssons doktorsavhandling om enfamiljshusens utveckling¹⁵ räknas den så kallade "Folkvillan" och "Tjänstemannavillan" som representativa för denna period. "Folkvillan" uppfördes som grupper av likadana hus av förtillverkade element och var i genomsnitt något större än de tidigare enplanshusen. De har rektangulär form med "platta på mark" som grund och saknar källare, fasader är vanligen av eternit eller puts, senare tegel. Husen har ofta en komplementbyggnad uppförd i vinkel inrymmande garage, matkällare, pannrum och förråd. "Tjänstemannavillan" har ett plan med källare och nedgrävt garage och är ett lite exklusivare enfamiljshus. De är ofta uppförda var för sig, och har även i sammanhängande bebyggelse en individuell utformning. De har ofta perspektivfönster eller burspråk som markerar vardagsrum eller kök. Husets består av två i fasaden lätt förskjutna delar som markerar sov- och umgängesdel. Radhus blir under 1950-talet allt vanligare.

1960-talet

Miljonprogram: långa skivhus i åtta-nio våningar är vad vi vanligen förknippar med miljonprogramsbebyggelsen, en tredjedel av bebyggelsen utgörs dock av trevånings lamellhus och en tredjedel av småhus. Skivhusen dominerar dock miljonprogramsförorterna visuellt, då de placerades centralt, grupperade i parallella rader eller sammanbyggda i gigantiska bågformade eller cirkelformade byggnadskroppar som i Navestad utanför Norrköping. Loftgångshus började byggas, de var billiga eftersom färre trapphus och hissar krävdes och man tänkte sig också att ett socialt liv skulle uppstå utmed loftgångarna. Efterfrågan på hyreslägenheter minskade mot slutet av 1960-talet medan småhusen blev en allt större del av produktionen. Enfamiljshusen blev större och bytte karaktär från egna hem till villa. Enplanshus i tegel utan källare ersatte en och en halv planshuset i trä som den vanligaste villatypen. Villagaraget var ofta sammanbyggt med bostadshuset.

1970-talet

Skivhus och lamellhus är fortsatt vanliga så länge miljonprogrammet pågick. Krav på hiss i trevåningshus ledde till att lamellhus började uppföras i två och ett halvt plan, där de översta våningarna inrymde lägenheter i två plan som radhus. Villor är antingen av tegel, vanligen ett enplanshus med källare, eller trä i ett och ett halvt plan utan källare.

¹⁵ "Från egna hem till villa. Enfamiljshuset i Sverige 1950-1980"

Värna hustypernas karaktär

De uppräknade hustyperna är alla bostadshus. Beståndet av dessa är stort och hustypernas värden hotas därför i första hand av ändringar som förvanskar deras karaktär. Mindre talrika byggnadskategorier kan däremot bli sällsynta, till exempel byggnader för olika offentliga funktioner eller byggnader för olika tekniska försörjningssystem. Teknisk utveckling och ändrade behov för verksamheter leder ofta till att sådana byggnader blir överflödiga när de inte längre kan användas för sin ursprungliga funktion. I det läget är det lämpligt att hitta en ny användning som alternativ till rivning. Vid ändring till ny funktion är det då viktigt att så långt som möjligt bevara byggnadens kännetecken så att dess ursprungliga funktion går att avläsa även i framtiden, det kan till exempel handla om att bevara skorstenar på före detta industribyggnader när dessa byggs om till kontor.

Husens karaktär förvanskas oftast av ändringar som berör fasaden och detaljer som fönster, dörrar och balkonger (se respektive avsnitt). Mycket omfattande ändringar har på sina håll genomförts i miljonprogramområden, t ex att riva flera våningar på skivhus och lamellhus. Ibland har motivet varit anpassning till efterfrågan på bostäder, t ex genom ändring av trevånings lamellhus till radhus i ett plan, men ofta har man i första hand velat göra områdena mer attraktiva. Omfattande ändringar leder i regel till en förvanskning av ett områdes karaktär, och man bör därför försöka lyfta fram och utveckla den befintliga arkitekturens kvaliteter istället för att göra våld på den.

Om större ändringar ändå genomförs är det mycket viktigt att spara några hus i ursprungligt skick så att det även i framtiden går att förstå hur ett område sett ut från början.

2.6 Konstruktion

1930-talet

Betong var ett idealiskt material för den modernistiska arkitekturen, men brist på material under och efter andra världskriget gjorde att man länge fick bygga modernistiska hus av tegel med hantverksmässiga arbetsformer. Armerad betong användes i bästa fall i bjälklag, men väggarna bestod av traditionellt bärande yttervägg och hjärtvägg av tegel. Traditionella bjälklag av trä eller stålbalkar användes även i flerbostadshus ända in på 1940-talet. Trähus har panelklädda eller reveterade plankstommar.

Funkishus i traditionell konstruktion med bärande yttervägg av tegel. Storgatan Linköping.

1940-talet

Småhus och mindre flerbostadshus av trä hade vanligen plankstomme och bjälklag av trä. Lamellhus i sten hade bjälklag av armerad betong och övriga stommen av tegel, i bostadshus uppförda efter krigsslutet bestod ytterväggarna istället av lättbetongblock(gasbetong) och hjärtmuren av massiva betongblock.

"Kannan" vid Stångebro i Linköping byggt 1956-57 representerar den moderna byggtekniken med bärande mellanväggar och bjälklag av armerad betong, samt ytterväggar utan bärande funktion.

Foto Lars Ekelund

1950-talet

Det moderna sättet att bygga slår igenom: kontorsbyggnader, modernistiska stilarna har bärande bjälklag och mellanväggar alternativt pelare av armerad betong. Ytterväggarna har ingen bärande funktion och kan formges fritt. Lamellhus och mindre bostadshus i mer traditionell stil har en mer traditionell konstruktion med bärande hjärtmur och ytterväggar, under 1950-talet murades de bärande ytterväggarna ofta av lättbetongblock och hjärtmuren av massiva betongblock. Småhusens tegelfasader är oftast skalmurar av fasadtegel utanpå en stomme av gasbetong.

1960-talet

Miljonprogrammets uppfördes med en platsguten "bokhyllstomme" i armerad betong med ingjutna ledningar för vatten och avlopp. Mellanväggarna är bärande och trapphusmoduler stabiliserar stommen i sidled, ytterväggen är inte bärande och utgör endast ett klimatskal som kan formges tämligen fritt. Lamellhus kan exempelvis ha utfackningsväggar av träreglar med isolering, med en skalmur av tegel på utsidan och på insidan klädd med gipsskivor. Skivhusens utfackningsväggar kan bestå av lättbetongblock som putsas eller av prefabricerade rumsstora betongelement.

Miljonprogramshus med prefabricerade fasadelement av sandwichtyp, ytan består av frilagd ballast (sjösten), som senare målats rosa. Foto Lars Ekelund

1970-talet

Byggandet rationaliserades ytterligare genom monteringsbyggen. Även de bärande stommarna i skivhus och lamellhus bestod nu av prefabricerade element. Ytterväggarna består av fasadelement av sandwichtyp med cellplastisolering mellan två betongskivor. Lamellhusen kan ha sandwichväggar av trä, med fasadelement med mineralullsisolering och liggande spontad panel ytterst. Trävillor har regelstomme isolerad med mineralull.

Konstruktionen är svår att förvanska

Husens stomkonstruktioner kan ha ett byggnadsteknikhistoriskt värde och är i exempelvis brutalistiska byggnader också en viktig del av arkitekturens uttryck. Stomkonstruktionen ändras knappast, även om stora och ibland olämpliga ingrepp i stommar förekommer. Det är framför allt ändringar som döljer konstruktionen som kan innebära en förvanskning. Konstruktionen är normalt dold innanför fasadmaterialet, under en puts kan det dölja sig alltifrån en plankstomme till en bokhyllstomme av betong med utfackning av lättbetong, det är då byggnadens övriga karaktärsdrag som kan ge en ledtråd till stomkonstruktionen. Det är därför ändringar som gör det ännu svårare att förstå husets konstruktion som bör undvikas, framförallt utvändiga tilläggsisoleringar som samtidigt döljer många av husets övriga karaktärsdrag. Hus med ytterväggar av sandwich-element kan vara särskilt känsliga för ändringar av fasadmaterialet eftersom detta samtidigt är en del av konstruktionen, överputsning som döljer skarvarna mellan elementen är till exempel olämpligt.

2.7 Tak

1930-talet

Taken skulle enligt funktionalismens ideal vara plana, eller åtminstone så flacka att de inte syns från marken. Motfallstak med inbyggda stuprör förekommer. Takfoten är tunn. Plana tak täcks med asfaltpapp, takplåt målas svart eller grön. Sadeltak med tegel är fortfarande vanliga.

1940-talet

Nyrealismens avsteg från den renläriga funktionalismen innebar att tegeltäckta eller plåtklädda (svart- eller rödmålade) sadeltak åter kom på modet. Krigsårens brist på asfalt till takpappen som krävdes för att göra de platta taken täta var en bakomliggande orsak. Takfoten är åter markerad med listverk i puts eller tegel.

1950-talet

Arkitekturen under 1950-talet är mycket varierad, inte minst beträffande takens utseende. Hus i mer traditionell stil har sadeltak av tegel eller plåt, ofta med markerad takfot. Byggnader i modernistisk stil har plana tak av asfaltpapp, ibland med ommarkerad takfot, ibland är takplåten (ofta koppar) neddragen ett stycke på fasaden.

1960-talet

Taken på stora hus är antingen helt plana med täckning av asfaltpapp, eller mycket flacka sadeltak, pulpettak eller motfallstak täckta med plåt eller papp. Takfallen syns inte från marken, och taksprånget döljs i regel av en sarg av plåt eller träpanel med färg som kraftigt kontrasterar mot fasaden. Tak som inte skjuter ut från fasadlivet avslutas ofta med ett plåtbleck, ofta av koppar. Villor har oftast flacka sadeltak täckta med betongpannor.

Tak enligt funktionalismens ideal: osynligt från marken och knappt synlig takfot. Västanågatan-Oxgränd Linköping.

Taket på fd Folkets hus i Linköping representerar en av alla takformer som förekom på 1950-talet. Foto Lars Ekelund

Hus med plana tak där takfoten döljs bakom en sarg av av plåt eller träpanel är typiskt för 1960-talet. Västanågatan Linköping.

Villa från 1973: platt utskjutande tak med kraftig sarg av träpanel var vanligt i början av 1970-talet. Kopparvägen Valdemarsvik.

Trähus från senare delen av 1970-talet med brant sadeltak och betongpannor. Kornvägen Strålsnäs.

1970-talet

I början av årtiondet var platt utskjutande tak med en kraftig sarg av träpanel vanligt, både på flerfamiljshus och på villor. Traditionella sadeltak med betongpannor eller tegel blev därefter vanligast. Tegelvillor har vanligen flackt och valmat tak, trähus har oftare brant tak med takkupor eller frontespis. Både under 1960- och 1970 talet byggs hus i olika modernistiska stilar som international-style, brutalism och från 1970 talet "high-tech", i dessa stilar är taket ofta helt osynligt från marken och markering av takfot saknas helt.

Bevara takets utseende vid omläggning och ändring

Generellt gäller att takens ursprungliga form och taktäckningsmaterial ska behållas vid renoveringar. Lertegel får t ex inte ersättas med betongpannor, och om betongpannor är det ursprungliga materialet blir det på samma sätt fel att byta till lertegel. Nya tegel- eller betongpannor ska till form och färg vara så lika originalet som möjligt. Tegelimiterande plåt är inget alternativ i kulturmiljövårdshänseende. Ett tegeltak behöver läggas om när underlagspapp, ströläkt och bärläkt tjänat ut. Om tegelpannorna är av god kvalitet kan de i regel återanvändas, tyvärr ser man ofta att hela tegeltak kasseras i onödan i samband med omläggning vilket innebär ett stort resursslöseri och att man förlorar patinan och autenticiteten hos ursprungsmaterialet.

När det gäller plåttak har de kulörer man föredragit under olika årtionden varierat, därför ska den ursprungliga färgsättningen eftersträvas även vid byte.

Platta tak har ibland drabbats av vattenskador på grund av dåliga tätskikt eller bristande tillsyn. Taken har invändig avrinning som ibland inte fungerat på grund av igensatta brunnar och stuprör. Det har varit en trend vid renovering av platta tak att ersätta dessa med sadeltak för att få en bättre vattenavrinning. Ibland har man i samband med omläggning av taket passat på att lyfta taket för att få plats med tilläggsisolering av vinden. Dessa åtgärder går ofta att utföra utan att ändra byggnadens karaktär. Hus med platta tak från 1960-1970-talet har ofta en bred sarg som döljer takfoten, bakom sargen kan man öka takets lutning eller höja det något utan att det syns från marken. Hus med synlig takfot utan sarg kan förses med flacka valmade sadeltak som inte kräver någon uppbyggnad av gavlarna. Om taket blir synligt kan man välja en tidstypisk taklutning. Ändringar av tak som påverkar arkitekturen som helhet bör dock undvikas, till exempel sadeltak som kräver att även gavlarna byggs på.

2.8 Fasader

1930-talet

Stenhusens fasader är enligt funktionalismens ideal slätputsade och ljusst färgsatta, helt vita eller svagt gula. Ornament, omfattningar runt fönster och dörrar och andra utsmyckande detaljer saknas helt. Trähus har ljusst färgade fasader med locklistpanel, på samma sätt utan utsmyckningar.

1940-talet

Fasader liknar 1930-talets, men putsen färgas mörkare i t ex gult, grått, eller brunt. Gult och rött fasadtegel förekommer också, särskilt i slutet av årtiondet. Puts och locklistpanel är vanligast som fasadmateriäl på småhus.

1950-talet

Flerbostadshus i nyrealismens traditionella stil hade ofta fasader av borstad puts eller spritputs som var mer motståndskraftig än funkisens slätputs. Så kallad ädelputs började användas, en genomfärgad puts med inblandning av glimmer som ger en gnistrande lyster. Fasaderna färgades i mörkare toner än tidigare, t ex brun, brunröd, grågul eller grågrön. Vita putsade fönsteromfattningar är nytt och karakteristiskt för 1950-talet. Fasaden är ibland också uppdelad av vita horisontala och vertikala band i putsen. Gula eller röda tegelfasader är vanliga och fick ett dekorativt utseende genom mönstermurning vid takfoten och runt fönster och entréer, t ex i form av en ram av utskjutande tegelstenar. På småhus var fasader av puts eller träpanel vanligast under 1950-talets första hälft, därefter blir fasadtegel vanligast. Byggnader i mer modernistiska stilar som kan ha tunga brutalistiska betongfasader eller lätta "curtain wall"-fasader á la "international style" med fyllningar av skivor av glas, stål, aluminium eller sten. Hus i samma konstruktion (ej bärande yttervägg) kunde också ges ett mer neutralt uttryck med en tunn murad vägg av fasadtegel.

En stor variationsrikedom och kraftiga kontraster kännetecknar mycket av 1950-talets arkitektur. Dackeskolan Mjölby, 1955. Foto Lars Ekelund

Ljusa slätputsade funkifasader, även balkongfronterna i finveckad sinus-korrugerad plåt är typiska för 1930-talet. Rydsnäs, Ydre

Putsat hus från 1954 i nyrealismens traditionella stil med en mörkare färgsättning än 1930-talets funkishus. Kanalqatan Finspång

Vitputsade fönsteromfattningar är typiskt för 1950-talet. Kolonigatan Linköping

Tegelfasad med mönstermurad takfot

Miljonprogramsområde i Norrköping. Fasadelement med sjöstensyta, balkongfronter av betong. Foto Lars Ekelund

1960-talet

Miljonprogrammets fasader präglas ofta av brutalismen, då betongelementens råa yta ofta även tjänar som fasadyta, särskilt beträffande husgavlarna som i regel var fönsterlösa. Betongelement användes till och med som balkongfronter. Omkring femton procent av flerbostadshusen har fasader av betongelement där ytorna varierades genom räfflor, spår av gjutformens trävirke, eller genom frilagd ballast, t ex sjösten (rundslipat grus). Bärande mellanväggar av prefabricerade byggnadselement medgav dock en friare formgivning av fasaden, och fasaderna kunde lika ofta bestå av en skalmur av rött eller gult tegel eller mexisten utanpå betongstommen. Puts var vanligt men nu som slätputs. Fasaderna kunde också kläs med plåt eller eternitskivor. Fönsterbröstningar kunde vara av trä, glas eller olika skivmaterial. Entrépartier smyckades med mosaik.

Fasad av ickebärande skalmur av tegel. Vertikaliteten betonas av de till hälften indragna balkongerna, horisontaliteten betonas av de i fasaden synliga betongbjälklagen.

Fasadskivor av sten och fönsterband. Kontors- och affärsbyggnad med 1960-talskaraktär i korsningen Storgatan - St Larsgatan i Linköping.

Fasader av eternitskivor, Vertikaliteten betonas av betongskärmarna vid balkongerna. Lindengatan-Stallgatan, Tannefors Linköping

Horisontaliteten hos skivhus och lamellhus betonades ofta genom fönsterband uppbyggda av breda fönster och mellan dessa fasadpartier av plåt eller träpanel i samma färg som fönstren. Vertikaliteten betonas ofta genom balkongernas utformning och placering, till exempel utanpåliggande balkonger som på sidorna avgränsas av utstickande betongskärmar som sträcker sig från takfoten och ner till marken.

Villor har vanligen fasader av rött eller gult tegel eller vit kalksandsten (mexisten). Det är vanligt med kontrastverkan mellan slutna fasadpartier i tegel och öppna, panelklädda eller putsade partier med fönster och dörrar. Tegelvillor kan också ha träpanel i gavelrösten och i utfackningar vid fönstren, ibland är hela gaveln av tegel och långväggen har träpanel.

Två tidstypiska 1960-talsvillor i Valdemarsvik: Överst Kopparvägen 11 med tidstypisk balkongfront av träpanel och kontrastverkan mellan olika fasadmateriäl. Underst Gruvstigen 5 byggt 1963 i tegel med panelklädda gavelrösten.

1970-talet

Offentliga byggnader har ofta fasader av mörkt rött tegel, puts eller naturstensplattor. Mindre byggnader och villor har fasader av mörkt, rött eller brunt tegel, vit mexisten, eller träpanel i lockpanelutförande. Tegelhusens entréer är ofta indragna från fasaden och har vanligen väggar av trä i anslutning till entrédörren. Utfackningar mellan fönster och väggar i anslutning till entréer är också av trä. Ytterväggar gjordes tjocka och välisolerade som en följd av olje-/energikrisen 1973, fönstren gjordes av samma skäl mindre och drogs in från fasadlivet.

Skydda fasaden från skador och förvanskning

Ursprungligt fasadmateriell skall behållas så långt som möjligt. Ett fungerande underhåll ökar materialens livslängd avsevärt och är därför centralt i all förvaltning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Beträffande trä- och plåtfasader är underhållsmålning viktigast, fungerande takavvattning är viktigt för alla fasadmateriell, puts- och tegelfasader är mest känsliga för frostsprängning som ofta orsakas av läckande stuprör, medan träfasader får rötskador. Nedsmutsning och biologisk påväxt på fasader gör bostadsområden mindre attraktiva och kan leda till andra problem, rengöring är därför ett viktigt första steg i underhållsarbetet.

Vid målning på puts får inte täta färger som akrylatfärg användas eftersom de stänger in fukt som kan orsaka frostsprängning och annan form av vittring. Samma färgtyp som ursprungligt ska eftersträvas, antingen kalkfärg, KC-färg eller silikatfärg. Renovering av putsfasader genom påsprutning av ny ytputs ska helst undvikas eftersom karaktären hos tidigare slätputsade eller spritputsade ytor ändras kraftigt. Genomfärgad serponitputs kan dock vara svår att laga i med bra resultat och målning kan då vara motiverad.

Rekordårens bebyggelse från 1960- och 1970-talet kännetecknas inte minst av en sällan skådad variation i fasadernas materiell, vilket kan innebära en utmaning när de behöver repareras eller bytas ut. Från tunna skivmateriell av sten, glas, eller plåt, till tunga fasadelement av betong samt fasadtegel av allehanda slag. Problematiska materiell som asbestcement/eternit och elementbyggen med PCB-haltiga fogar ställer också särskilda krav på den som förvaltar bebyggelsen. Eftersom det sällan är enkelt att hitta ersättningsmateriell blir förebyggande underhåll särskilt värdefullt. Intresset för den moderna bebyggelsen har dock ökat på senare år vilket medfört att det finns större kunskaper om dessa materiell, hur de underhålls och vilka ersättningsmateriell som finns till hands. (Se avsnitt "Källor till kunskap om den moderna bebyggelsen"). Fasadelement av betong där ytbehandlingen utgör fasadens ytskikt är kanske mest karaktäristiska för epoken men är kanske samtidigt det främsta uttrycket för en arkitektur som folk i allmänhet inte uppskattar. Ofta har man försökt göra fasaderna mer attraktiva genom att måla dem i ljusa kulörer. Målning av betongelement är inte reversibel och förutom förvanskningen av arkitekturen skapar det ett nytt underhållsbehov, speciellt då färgskikt på skrovliga betongytor lätt drar till sig smuts och biologisk påväxt. Betongelement kan istället rengöras med

Tegelvilla från 1974 med tidstypisk utfackning av trä mellan fönstren. Falkvägen, Boxholm

Hus med små fönster och tjocka, välisolerade ytterväggar. Gullregngatan, Motala

hetvattentvätt vilket också resulterar i ljusare fasadytor. Betongelement kan få vittringsskador orsakade av karbonatisering och frostsprängning så att armeringen till slut börjar friläggas och rosta. Skadorna går dock ofta att reparera och betongelementen kan impregneras som skydd mot fortsatt karbonatisering. I sista hand går det att nytillverka betongelement i samma utförande.

Tilläggsisolering av ytterväggar som följd av energikrisen på 1970-talet har gjort att en stor andel av bebyggelsen från 1930-1950-talen har förlorat sin ursprungliga karaktär. Det går knappast att genomföra en utvändigt tilläggsisolering utan att allvarligt skada arkitekturens uttryck och metoden bör därför helt undvikas. Hus av högt kulturhistoriskt värde, exempelvis de som utpekats i inventeringen, får inte tilläggsisoleras utvändigt.

Det finns många åtgärder som sänker uppvärmningskostnaderna utan att påverka fasaden. Till exempel kan fogar tätas och gammal isolering som sjunkit ihop kompletteras med ny. Stora besparingar kan uppnås genom tilläggsisolering av vindsbjälklag, trimning av uppvärmningsystem, samt förbättring av befintliga fönster.

2.9 Fönster och dörrar

1930-talet

Ännu under 1920-talet delade man av estetiska skäl in fönstren i små rutor med spröjs, trots att man länge kunnat göra stora glasrutor. Det typiska fönstret efter funktionalismens genombrott i början av 1930-talet var istället två- eller trelufts-fönster med hela stora glasytor. Typiskt för 1930-talet är tvålufts-fönster som saknar mittpost och öppnas inåt. Pivohängda fönster förekommer från och med 1930-talet och framåt men är inte så vanliga. Karakteristiskt för funktionalismen är fönster placerade tätt på rad, så kallade fönsterband, eller fönster i byggnadens hörn. Fönstren målades antingen i fasadens färg eller i en avvikande färg, ofta en dämpad grågrön kulör (oavsett ursprunglig färgsättning är de flesta fönster idag vita). Entréer till större flerbostadshus och offentliga byggnader hade antingen portar av fernissat trä eller rostfritt stål, båda med stora glasparter. Villor och småhus har dörrar av trä, oftare fernissade än målade, och med ett mindre glasparti upptill.

Fönster i hörn är ett av funktisarkitekturens kännetecken, och skulle ursprungligen signalera en modern byggteknik (med ytterväggar som inte är bärande).
Stora Allén, Finspång

1930-talets vanligaste fönster: två- eller trelufts-fönster, smala enlufts-fönster i badrum och liknande.
Syréngatan, Linköping

Uppglasade trapphus blir vanliga under 1930-talet.
Onkel Adamsgatan, Linköping.

Vackert exempel på entré med välbevarad 1930-talskaraktär: portar av fernissat trä med stora glasparter.
Brunnsgatan, Linköping

1940-talet

Fönster är vanligen tvålufts-fönster med mittpost, antingen lika stora eller med ett stort fönster och ett mindre vädringsfönster. Fönster kan målas i fasadens färg men är ofta grå eller grågröna. Ytterdörrar ungefär som tidigare.

1950-talet

Fönster är vanligen tvådelade, som på 1940-talet med lika stora lufter eller med ett mindre vädringsfönster. Fönsterbågar av trä målas vita, vanligen med en avvikande färg på karmen. Karaktäristiska för tiden är små sex- eller åttakantiga fönster i

Assymetrisk indelning av fönstren är vanligt från 1940-talet och framåt.
Stenbrötsgatan, Linköping.

anslutning till entréer och trapphus, ofta med inslag av färgat glas. Entréer har ofta skärmtak. Portar är av fernissat trä med glaspartier. Skyltfönster och butiksentréer av glas kantas av fernissat trä eller blanka stålprofiler.

Vanlig färgsättning på fönster under 1950-talet: vita bågar och avvikande färg på karmen. Syrénsgatan, Linköping

Tidstypiska sexkantiga fönster Ulvåsavägen, Linköping

Entré med välbevarad 1950-talskaraktär: skärmtak och ytterdörr av fernissat trä. Kolonigatan, Linköping

Vanlig fönsterindelning på 1960-talet. Hamngatan, Linköping

1960-talet

Fönster är antingen odelade närmast kvadratiska enluftsfönster eller flerdelade fönster med en stor fönsterluft omgiven av en eller flera mindre. Det förekommer även fönster med en separat, smal, gallerförsedd ventilationsbåge utan glas. Fönstren är oftast sidohängda men pivothängda fönster förekommer också alltsedan 1930-talet. I regel har fönstren vitmålade träbågar. Större bostadshus, kontors- och centrumbyggnader har ofta stora glasytor i markplan kantade av blanka stålprofiler, och ytterdörrar i samma utförande. Ytterdörrar i mindre hus är av målat eller fernissat trä, ofta med ett glasparti vid sidan av dörren. Villornas entréer har ofta inslag av färgat glas.

Butiksentréer och skyltfönster från 1930-talet och in på 1960-talet är vanligen kantade av blanka profiler av rostfritt stål. Exemplet på bilden från Nygatan i Linköping har ett tidstypiskt utseende, men är av aluminium, ett material som blir mer vanligt under 1970-talet.

Entréer med sidoljus är vanliga på 1960-talet. Ytterdörren är också typisk för tegelvillor på 1970-talet.

1970-talet

Fönster är ofta arrangerade som fönsterband med odelade kvadratiske fönster uppbrutna av partier med träpanel. Spröjsade fönster kom tillbaka och fasta fönsterluckor förekom. Fönsterbågarna var oftast av trä, laserade i mörkt brunt, men vitt och blått var också vanligt. Aluminiumbågar började användas, ofta brunlackerade eller bruneloxerade. Trähus med traditionell prägel har ytterdörrar i en robust allmogestil. Tegelhusen har dörrar med enkel utformning med stående eller liggande fasspantpanel. Dörrar var fernissade eller målade.

Underhåll och anpassning bättre än byte

Fönster är alltid en mycket viktig del i utformningen av en byggnad, inte minst i arkitektur med enkla fasader där fönstren är ett av få uttrycksmedel. I arkitekturen från 1930-1950-talet har fasaden oftast en enkel uppbyggnad av antingen fönster eller fasadyta, men i 1950-talets modernistiska stilar och framförallt i rekordårens och miljonprogrammets bebyggelse ingår fönstren i mer avancerade arrangemang som fönsterband eller sitter tillsammans med ytterdörrar i fasadpartier i avvikande material. I den modernistiska bebyggelsen kan därför ändringar av fönstren oavsiktligt leda till att hela arkitekturens uttryck förvanskas. Att bevara fönstrens ursprungliga karaktär är naturligtvis alltid viktigt. Fönsterglas bestod till exempel ända in på 1960-70-talet av valsat maskinglas som har en helt annan karaktär än dagens helt plana floatglas. Det är alltså viktigt att försöka bevara glaset även i dessa ”moderna” fönster. Ursprunglig färgsättning bör eftersträvas både på gamla och nya fönster, att slentrianmässigt välja vita fönster är som ovanstående genomgång visar ofta direkt felaktigt. Kulörbestämning kan göras genom skrapprover och genomgång av dokumentation från byggtiden.

Fönsterbågar av trä som får tillräckligt underhåll kan hålla nästan hur länge som helst. Fram till 1960-talet användes kärnvirke av hög kvalitet till fönsterbågar, men i rekordårens bebyggelse användes ofta sämre virke som lättare får rötskador. Även dessa kan få hög livslängd men tätare ommålningsintervall krävs. Från 1970-talet började aluminium användas i fönsterbågar för att minska underhållsbehovet, nackdelen är att fönstren knappast går att underhålla överhuvudtaget och måste istället bytas när ytskikt och beslag börjar bli dåliga.

Fönsterbyten har nästan alltid en mycket negativ påverkan på byggnadens kulturhistoriska värden som autenticitet, arkitektoniska värden mfl. Det är samtidigt en förändring som genomförts på en mycket stor del av bebyggelsen från 1930- till 1950-talet, och även rekordårens fönster börjar allt eftersom bytas ut istället för fortsatt underhåll av ursprungliga fönster. Krav på bättre värmeisolering och marknadsföring från fönstertillverkare och fönsterbytarfirmor gör att hotet mot kvarvarande originalfönster alltid är närvarande. De byggnader som i inventeringen är utpekade som särskilt kulturhistoriskt värdefulla har i regel bevarade originalfönster, det är viktigt att

Fasta fönsterluckor som dekoration och mörklaserade fönster är karaktäristiska för 1970-talet. Lostigen, Söderköping

På 1970-talet är bruneloxerad aluminium ett vanligt material i butiksentréer, men förekommer även i fönsterbågar.

de får ett tillräckligt skydd i detaljplan så att inte också deras fönster går förlorade.

Det gäller i övrigt att genom information visa att det finns bättre alternativ till fönsterbyte. Förbättring av fönstrens U-värde går till exempel att ordna genom att montera en extra isolerglasruta i tvåglasfönstrens innerbåge, en betydligt billigare åtgärd än att byta hela fönstret. Ett fönsterbyte är dessutom ofta en kortsiktig investering eftersom man oftast byter till fönster som är svåra att underhålla.

När inga alternativ till byte finns måste man se till att de nya fönstren blir så lika de ursprungliga som möjligt. Förutom fönsterrutornas indelning är det viktigt att karm och båge får samma dimensioner som tidigare, annars tappar lätt hela fasaden sin tidstypiska karaktär. Nya fönster bör vara av samma material som de ursprungliga¹⁶ och hängas på samma sätt. Av praktiska skäl och säkerhetsskäl ersätts ofta utåtgående fönster med inåtgående vilket ändrar fönstrens utseende avsevärt. Alternativa lösningar kan vara att förse gamla fönster med förbättrade säkerhetsanordningar och att erbjuda hyresgäster hjälp med fönstertvätt.

Dörrar och entrépartier är på samma sätt som fönstren en oerhört viktigt del av arkitektens uttryck, både i offentliga byggnader och bostadshus har entrépartiet med portar och ytterdörrar ägnats en stor omsorg beträffande detaljutformning och materialens kvalitet. Detaljernas betydelse kan knappast överskattas då det gäller husens entrépartier och att byta ut originaldelar bör aldrig göras utan noggranna överväganden om det verkligen är nödvändigt.

Ytterdörrar av trä, med eller utan glaspartier är enkla att underhålla och reparera. De byts dock ofta ut mot modernare dörrar när man exempelvis vill förbättra inbrottskyddet. Gamla ytterdörrar till lägenheter kan vara lyhörda, ofta på grund av att en ursprunglig innerdörr tagits bort. Det finns idag många sätt att ändra äldre dörrar så att de lever upp till dagens krav som alternativ till byte. Stockholms stadsmuseums hemsida innehåller väldigt mycket information om hur man tillgodose dagens funktionskrav och samtidigt bevara värdefulla originaldelar.

Uppglasade entrépartier och skyltfönster med ramverk av stål, klätt med plåt av rostfritt stål eller ibland koppar förekommer från 1930-talet till 1960-talet och tillför ofta mycket höga arkitektoniska kvaliteter. I sådana fall är det motiverat att lägga extra resurser på att hitta den kompetens som krävs för att vid behov reparera originaldelarna. Från 1960-talet och framåt blir aluminiumprofiler vanligare i portar. Aluminium är ännu svårare att underhålla och reparera, så i dessa fall handlar det om att välja nya detaljer som är så lika originalet som möjligt.

Läs mer på: www.stadsmuseum.stockholm.se

¹⁶ Fönsterbågar av trä ersätts ofta av aluminiumklädda bågar vilket ändrar utseendet avsevärt.

2.10 Balkonger

1930-talet

Balkongerna har ofta rundade hörn eller är halvrunda till formen. I funkisarkitekturen användes balkongerna ofta till att förstärka en byggnads horisontalitet, till exempel genom att låta balkongen gå över husets hörn. Balkongfronterna är antingen av finveckad sinuskorrugerad plåt eller genomsiktliga i stående smide.

1940-1950-talet

Balkonger är oftast rektangulära och utanpåliggande men från 1950-talet och framåt blir balkonger indragna från fasaden vanliga. Balkongfronter är av finveckad sinuskorrugerad plåt eller smide, men förekommer nu ofta i kombination, t ex kan en sluten front av plåt ha ett genomsiktligt parti av smide.

Rundade balkonger i byggnadens hörn är karaktäristiska för 1930-talets funkisarkitektur men förekommer in på 1940-talet, som detta exempel på Järnvägs-gatan i Mjölby.

Smäckra balkongfronter av smide är vid sidan av plåtfroter vanligast under 1930-1950-talen. Kinda-gatan, Linköping

Under 1940-1950-talet består balkongfronterna ofta av en kombination av smide och plåt. Syrén-gatan, Linköping

Från och med 1950-talet blir balkonger som är indragna från fasadlivet vanliga. Gärdes-gatan, Linköping

1960-talet

Balkonger i flerbostadshus var ofta rumsbredda och antingen placerade utanpå fasaden mellan två utskjutande betongskärmar, eller indragna i fasaden mellan två väggar. Räcken är vanligen av järnsmide, balkongfronter kan vara alltifrån sinuskorrugerad plåt eller liggande träpanel till olika skivmaterial eller betongelement med olika ytbehandling (se fler bilder i avsnitt om fasader).

Rumsbredda balkonger indragna från fasadlivet och avdelade med betongskärmar. Nygatan, Linköping

Joddlarbalkong. Omvägen, Ödeshög

Balkongfronter och räcken var på 1970-talet vanligen av trä. Balkonger på villor med flacka tak bars ofta upp av pelare. Majeldsvägen, Valdemarsvik

Burspråk som arkitektoniskt element återkommer under 1970-talet, här i modern tappning vid korsningen Kungsgatan -Platensgatan, Linköping

1970-talet

Det mest typiska för 1970-talet är villor med en indragen balkong under ett brant utskjutande sadeltak på villans gavel, så kallad "joddlarbalkong" (liknade alpstugor). Villor med flacka tak (ofta tegelvillor) hade balkonger i hörnen uppburna av pelare av exempelvis tegel eller mexisten. Mot slutet av årtiondet började man i postmodernismens anda bygga villor i mer traditionell stil med takkupor, frontespiser och verandor och då sitter balkongen i anslutning till dessa. Räcken och balkongfronter var oftast av trä. Smide förekom ibland på tegelvillor. Burspråk kom tillbaka som ett sätt att variera fasaderna, men i modern tappning med raka och enkla former.

Värna balkongfronterna

Balkongerna var ett av de få arkitekturelement som den sena modernismen kunde använda för att artikulera en fasad vilket gör det extra viktigt att hindra onödiga ändringar av balkongernas utseende. Balkongräcken och framförallt balkongfronter är kanske de detaljer som genom material och utformning tydligast signalerar när huset är byggt, om de är bevarade vill säga. Balkongfronter är tyvärr detaljer som byts ut utan särskild hänsyn till husets ursprungliga karaktär.

Balkonger är av naturliga skäl hårt utsatta för väder och vind, och att material med tiden tar stryk och behöver bytas är ofrånkomligt, även om ett väl fungerande underhåll kan öka livslängden hos exempelvis plåtfroter väsentligt. Ersättningsmaterial med acceptabel likhet med originalet går troligen oftast att få tag i när det gäller plåt och olika skivmaterial. Balkongfronter som gjutits i betong kan ha vittringsskador, reparation bör omfatta impregnering som skydd mot karbonatisering. Betongfronter med samma utseende som de befintliga kan också nytillverkas om skadorna är för omfattande. Ibland behöver balkongerna anpassas till dagens säkerhetskrav. Låga räcken kan kompletteras med en extra överliggare med diskret utformning av exempelvis smide. Klättringsbara räcken av liggande smide eller fronter med allt för glesa spjälor kan kompletteras med skivor av plexiglas på insidan. Färgade skivor eller plåt kan användas om man dessutom vill ha skydd mot insyn.

På senare år har det blivit vanligt med både inglasning och utbyggnad av balkonger som resultat av att de alltmer fungerar som ett extra uterum. Detta ändrar givetvis byggnadens utseende väsentligt, och om byggnadens kulturhistoriska värde är högt bör bygglov för sådana ändringar inte medges. Bestämmelser i detaljplan bör användas för de i inventeringen utpekade objekten.

Inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse från perioden 1945-1975

3.1 Kommunsbeskrivning med översiktlig industriell utveckling

Finspångs kommun är belägen i den norra delen av länet, i bergslagen med skogsbygd och många vattendrag. I kommunen bor det cirka 21 000 invånare som främst är koncentrerade till centralorten och den gamla bruksorten Finspång. Många av kommunens övriga orter är även de gamla brukssamhällen, till exempel Grytgöl, Hällestad, Hävla, Rejmyre och Sonstorp, som växte upp kring järnhanteringen. Rejmyre är känt för sitt glasbruk som etablerades 1810.

Finspång

I Finspång börjar, på 1580-talet, järnhanteringen att utvecklas och vapentillverkning startas av de holländska affärsmännen DeWijk, DeBesch och DeGeer. Finspångs slott och bruksbostäder byggs mellan åren 1668 – 1815. Kanoner av hög kvalitet exporteras till stora delar av världen. Vid brukets nedläggning föds framförallt två industrier som kommer att prägla kommunens utveckling. 1913 startar en omfattande omställningsprocess av det gamla järnverket till ett modernt metallverk, Finspångs Metallverk AB. Under samma period startar STAL, Svenska Turbinfabriks Aktiebolaget Ljungström, sin verksamhet i Finspång.

Under 1940-talet byggs barnrikehus på Östermalm och Svälthagen för att ge barnrika familjer moderna bostäder. Flerfamiljshus vid Kalkugnsvägen byggs och busstationen vid Bergslagstorget invigs. 1948 startar den kommunala bostadsstiftelsen Vallonbygden sin verksamhet och året därpå byggs de första punkthusen vid Kapellvägen och vid 1950-talets början byggs Storängsskolan.

STAL och Metallverken expanderar främst under 1960-talet och som en följd av det byggs bland annat den moderna simhallen efter ritningar av arkitekterna Stig Ancker, Bengt Gate och Sten Lindegren. Även nya bostadsområden som flerfamiljshusen på Tegelbruket och Dunderbacken växer fram under 1970-talet.

1969 påbörjas bygget av kommunhuset efter ritningar av arkitekterna Erik F Dahl och Arne Strömdahl och 1971 bildas Finspångs kommun genom sammanslagning av Finspångs köping, Hällestad och Hävla landskommuner. 1980 firar Finspång 400-års jubileum.

3.2 Kommentarer till inventeringsmaterialet och dess framtida användning

Fältinventering av bebyggelse från 1945-1975 i Finspång, Grytgöl, Hävla, Rejmyre och Sonstorp genomfördes i september och oktober 2007. De i rapporten utpekade byggnaderna är utvalda för sina höga kulturhistoriska värden vilka grundas i en välbevarad ursprunglig karaktär. Här är både de ursprungliga materialen och den modernistiska arkitekturens formspråk bevarade.

För varje objekt redovisas tillgängliga grunduppgifter som gatuadress, fastighetsbeteckning, byggår och arkitekt. Gatuadresser har registrerats vid inventeringstillfället, övriga uppgifter har kommunens tjänstemän på stadsbyggnadskontor eller kulturförvaltning tagit fram. Ett fåtal objekt saknar tyvärr fastighetsuppgift, men det är läns museets förhoppning att kommunen så snart som möjligt kan komplettera med dessa uppgifter så att man får ett komplett inventeringsmaterial. Grunduppgifterna följs av en kort beskrivning av objektet, dess karaktärsdrag och detaljer av värde, illustrerade med ett eller flera foton. En kulturhistorisk bedömning och riktlinjer för framtida förvaltning avseende underhåll och ändringar är tänkt att fungera som underlag för bestämmelser i detaljplan eller framtida handläggning av exempelvis bygglovsärenden.

Syftet med inventeringen sammanfaller med miljömålet god bebyggd miljö, som säger att den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen ska identifieras och skyddas. Genom inventeringen har man nu kommit en bra bit på väg för att uppfylla det första villkoret för miljömålet avseende bebyggelsen från 1945-1975. De utpekade objekten har enligt läns museets bedömning sådana kulturhistoriska värden att de omfattas av Plan och bygglagens 3 kap 10§ och 12§. Kommunen har därmed möjlighet att ställa krav på varsamhet eller bestämma om förbud mot förvanskning, och därmed bidra till att uppfylla det andra villkoret om skydd av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen.

Vi som arbetat med inventeringen och rapporten hoppas att den ska kunna fungera som ett bra underlag för kommunens fortsatta arbete med översiktsplaner, detaljplaner samt områdesbestämmelser och i övrigt arbete för miljömålet god bebyggd miljö.

Marie Hagsten Sverker Larsson Caroline Morgansdotter

3.3 Utpekade byggnader med högt kulturhistoriskt värde i Finspångs kommun, förteckning:

Ort	Fastighet	Område	Gatuadress	Sida
Finspång			Basvägen 6 a och b	112
Finspång			Basvägen 7	111
Finspång			Basvägen 9	110
Finspång			Högbyvägen 4	109
Finspång	Berberisbusken 1-7	Viggestorp	Klövervägen 55-67	96
Finspång	Björnbärsbusken 1-12	Viggestorp	Klövervägen 23-45	96
Finspång	Blåduvan 1	Grosvad	Storhagsvägen 12	91
Finspång	Borgmästaren 8	Centrum	Bergslagsvägen 21 a-b	75
Finspång	Braxen 15	Svälthagen	Pirvägen 30	77
Finspång	Dalen 1	Östermalm	Östermalmsvägen 4	106
Finspång	Enbusken 1-4	Viggestorp	Klövervägen 1-7	96
Finspång	Fiskaren 7	Högby	Ekmansväg 4	81
Finspång	Hagtornet 1-4	Viggestorp	Klövervägen 47-53	96
Finspång	Hallonbusken 1-7	Viggestorp	Klövervägen 9-21	96
Finspång	Hammaren 1	Östermalm	Mertens väg 3-7	98
Finspång	Harsprånget 32	Östermalm	Laduvägen 49	72
Finspång	Hermelinen 5	Östermalm	Stora Allén 19	64
Finspång	Hjorten 4	Östermalm	Stora Allén 8	69
Finspång	Hotellet 5	Centrum	Vallonvägen 8	105
Finspång	Hyvlaren 12	Svälthagen	Bergslagsvägen 69a	84
Finspång	Hårstorp 2:105-2:112	Hårstorp	Hjortvägen 1, 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21	99
Finspång	Hårstorp 3:30	Hårstorp	Minkvägen 1	67
Finspång	Hårstorp 3:110	Dunderbacken	Dunderbacksvägen 17-39 (a, b, c) och 41	65
Finspång	Hårstorp 3:118, 3:116, 3:114	Hårstorp	Illervägen 6 a, c, e	108
Finspång	Hårstorp 3:189	Hårstorp	Igelkottsvägen 12	66
Finspång	Hårstorp 3:194	Hårstorp	Illervägen 1-3	66
Finspång	Järven 2	Östermalm	Stora Allén 22	63
Finspång	Kantarellen 2	Östermalm	Södra Storängsvägen 47-49	68
Finspång	Kemisten 1	Högby	Lasarettsvägen 19 a-c	79
Finspång	Kjusorna 12	Östermalm	Stora Allén 24-26	62
Finspång	Klubben 4	Östermalm	Villavägen 10, 12	92
Finspång	Klubben 5	Östermalm	Villavägen 14, 16	93
Finspång	Klubben 6	Östermalm	Östermalmsvägen 29	94
Finspång	Kylaren 2	Östermalm	Åkervägen 5 a-b	97

Forts..

Ort	Fastighet	Område	Gatuadress	Sida
Finspång	Köpmannen 4	Centrum	Jonas Wenströms väg 4	102
Finspång	Lodet 1	Norrmalm	Kanalgatan 9 a-c	88
Finspång	Luntan 1	Norrmalm	Kanalgatan 11 a-b, 13 a-b	89
Finspång	Läraren 1	Högby	Ekmansväg 12, Smedsväg 2, 6	87
Finspång	Lärkan 6	Grosvad	Fågelsångsvägen 22	90
Finspång	Manan 2	Centrum	Kalkugnsvägen 10	74
Finspång	Montören 2	Centrum	Bergslagsvägen 27	101
Finspång	Murklan 1	Östermalm	Norra Storängsvägen 38	71
Finspång	Nitaren 3	Svälthagen	Tallvägen 25	83
Finspång	Praktikanten 2	Svälthagen	Granvägen 28	82
Finspång	Rosenbusken 2	Viggestorp	Fridhemsvägen 1a	95
Finspång	Snickaren 10	Centrum	Bergslagsvägen 17-19	103
Finspång	Snickaren 11	Centrum	Kalkugnsvägen 8	104
Finspång	Snickaren 12	Centrum	De Bescheväg 3 a-b	76
Finspång	Soldaten 8	Högby	Sjöviksvägen 5 a-d	85
Finspång	Soldaten 8	Högby	Sjöviksvägen 7 a-c	86
Finspång	Soldaten 10	Högby	Bergslagsvägen 41-43	107
Finspång	Spettet 5	Östermalm	Movägen 1	70
Finspång	Svälthagen 1:2	Svälthagen	Bergslagsvägen 42	78
Finspång	Tickan 3-8	Hårstorp	Norra Storängsvägen	73
Finspång	Urmakaren 1	Högby	Nanolfsvägen 16 a-c	80
Finspång	Vinkelhaken 3	Centrum	Bergslagsvägen 13-15	100
Hävla	Hävla 3:20		Tallbacksvägen 1a-b	113
Rejmyre	Rejmyre 1:213		Mästarvägen 18	114
Rejmyre	Rejmyre 1:414		Glasbruksvägen 13	115
Sonstorp	Fränntorp 2:25		Örebrovägen 101	116

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING:

GATUADRESS: Stora Allén

Stora Allén

BYGGÅR:

ARKITEKT:

HUSTYP: Gatumiljö med allé

MILJÖBESKRIVNING: Området kring Stora Allén på Östermalm är ett välbevarat tidstypiskt område, med en- och flerfamiljshus av trädgårdsstadskaraktär. Ett stadsdelscentrum med konditori och butiker ligger längs den välbevarade allén. Allén är karaktärsskapande.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Området har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Kjusorna 12

GATUADRESS: Stora Allén 24-26

Stora Allén 24-26

BYGGÅR: 1962

ARKITEKT: Rune Hellgren Ark SAR

HUSTYP: Lamellhus, 4 plan, med butikslokaler i gatuplanet.

FASAD: Gult tegel

TAK: Valmat sadeltak med lertegelpannor.

MILJÖBESKRIVNING: Byggnaden ligger längs Södra Allén och med affärerna i gatuplanet utgör det en central punkt i området. Omges av en- och flerfamiljshus.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Infällda balkonger med fronter av plåt. Gavlar av betong. Gatuplan i marmorsten, nya aluminiumdörrar. Till lägenheterna är entréerna välbevarade, porten ramas in av marmorsten, glasade trädörrar, tak av träpanel och tidstypisk armatur i kopparplåt. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer, som t.ex. aluminiumdörrar, har dock tillkommit.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Länsmuseet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Järven 2

GATUADRESS: Stora Allén 22

Stora Allén 22

BYGGÅR: 1947

ARKITEKT: Karl-Erik Yderfors?

HUSTYP: Lamellhus, 2 plan, med butikslokaler i gatuplanet

FASAD: Gul puts

TAK: Valmat sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen vid Södra Allén. Med butikslokaler i gatuplanet utgör byggnaden en central punkt i området.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Sockel av grå puts markerar butikslokalerna. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Hermelinen 5

GATUADRESS: Stora Allén 19

Stora Allén 19

BYGGÅR: 1945

ARKITEKT: Okänd

HUSTYP: Lamellhus, 2 plan

FASAD: Gråbeige puts

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen vid Södra Allén. Till huset hör en lummig trädgård med fruktträd.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER: Fönstrens olika storlek ger rytm åt fasaden och detta förstärks genom att vissa av dem markeras med partier av rödmålad träpanel. Dekorativt entréparti med tegelomfattning och originaldörr i trä. Uthängda balkonger med smäckra, dekorativa fronter i smide. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Dunderbacken
FASTIGHETSBECKNING: Hårstorp 3:110
GATUADRESS: Dunderbacksvägen 17-39 (a, b, c) och 41

Dunderbacken

BYGGÅR: 1974

ARKITEKT: HSB:s Riksförbund arkitektavd.

HUSTYP: Lamellhus, 3 plan

FASAD: Gult tegel

TAK: Plant tak, troligen korrugerad plåt.

MILJÖBESKRIVNING: Ett tidstypiskt miljonprogramsområde. Lamellhusen omges av naturskönt område och rikliga planteringar mellan huset bidrar till ett väldigt lummigt intryck. Stora parkeringsytor i anslutning till området.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER: Partier av träpanel i olika kulörer, dessa bidrar till att skapa rytm och bryta det enhetliga intrycket. Balkonger med aluminiumfronter. Aluminiumdörrar som kröns av enkla skärmtak. Garagelängor med träpanel och portar av plåt. Träfönster.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaderna har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Hårstorp

FASTIGHETSBECKNING: Illervägen: Hårstorp 3:194, Igelkottsväg: Hårstorp 3:189

GATUADRESS: Illervägen 1-3 och Igelkottsvägen 12

Illervägen och Igelkottsvägen

BYGGÅR: 1975

ARKITEKT: Erik F. Dahl, Arne Strömdahl ark SAR

HUSTYP: Radhusområde, 1 plan

FASAD: Rött tegel

TAK: Sadeltak med eternitpannor

MILJÖBESKRIVNING: Radhusområde centrerat kring ett grönområde med lekpark. Asfalterade gångbanor binder samman området. I anslutning finns en samlingslokal.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Partier av träpanel bryter av mot det röda teglet. Entréer med sidoljus. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Området har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Hårstorp
FASTIGHETS BETECKNING: Hårstorp 3:30
GATUADRESS: Minkvägen 1

Minkvägen 1

BYGGÅR: 1971

ARKITEKT: Hjaltevadshus AB Arkitektkontor

HUSTYP: Villa 2 plan

FASAD:

TAK: Pulpetak med plåt

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i område med främst enfamiljshus. Tidstypisk trädgård med bl.a. vintergröna växter.

KARAKTÄRS DRAG & DETALJER AV VÄRDE: Mur med valv. Blyspröjsade källarfönster. Välbevarad entré med ekdörr samt sidoljus med blyspröjsade färgade glas. Markerad skorsten. Infällt balkongparti. Pulpetak med nedfall av träpanel i ”sandfärg”. Nivåskillnaden skapar dynamik. Träfönster.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Kantarellen 2

GATUADRESS: Södra Storängsvägen 47-49

Storängsskolan

BYGGÅR: 1956

ARKITEKT: Bertil Berg Ark. SAR

HUSTYP: Skola, Storängsskolan

FASAD: Rött tegel

TAK: Pulpettak med plåt

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i bostadsområde.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Träfönster i olika utformande ger fasaden rytm. Fönsterbröstningar i blåmålad träpanel. Partier av glasbetong är ett dekorativt inslag. De olika byggnadskropparna skapar en naturligt avgränsad skolgård. Skolgården är asfalterad och kröns av ett antal tallar. (Om- och tillbyggd 1993, bla en paviljong i anslutning till skolköket.)

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Hjorten 4

GATUADRESS: Stora Allén 8

Stora Allén 8

BYGGÅR: 1939

ARKITEKT: T Blomqvist?

HUSTYP: Tvåfamiljshus, 2 plan

FASAD: Grön puts

TAK: Valmat sadeltak med falsad plåt

MILJÖBESKRIVNING: Belägen vid Stora Allén i ett bostadsområde som präglas av trädgårdsstadskaraktär.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Fönsterband över hörn, med vita bågar i trä.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Spettet 5

GATUADRESS: Movägen 1

Norra Storängsvägen/Movägen

BYGGÅR: 1955

ARKITEKT: Ragnar Molin

HUSTYP: Villor, 2 plan

FASAD: Puts i jordfärger

TAK: Osymmetriskt sadeltak med eternitplattor

MILJÖBESKRIVNING: Det enhetliga villaområdet är beläget i bostadsområde av varierad karaktär.

KURIOSA: I hus nr 29 besökte The Hollies (alla utom Allan Clarke) PE Svärd i sitt hem, sommaren 1967. Då spelade gruppen i Finspångs Folkets park. Under besöket skrevs världshiten Bus Stop och den framfördes i Folkets Park.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Balkongfront i sinuskorrugerad plåt. Hus och garage sammanbyggt. Enkelt entréparti och trappa med smidesstaket. Garageport med sidoljus. Veranda och mindre trädgård. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Murklan 1

GATUADRESS: Norra Storängsvägen 38

Norra Storängsvägen 38

BYGGÅR: 1958

ARKITEKT: Ragnar Molin

HUSTYP: Punkthus, 7 plan, med bl.a. samlingslokal i bottenplanet.

FASAD: Rött tegel

TAK: Sadeltak med falsad plåt.

MILJÖBESKRIVNING: Punkthuset är placerad på en höjd. Detta förstärker det miljöskapande värdet. Omges av tallar.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Dekorativa partier med grå puts. Välbevarat entréparti, porten ramas in av marmorsten. Uthängda balkonger med nya aluminiumfronter. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Länsmuseet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer som t.ex. balkongfronter görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Östermalm
FASTIGHETSBECKNING: Harsprånget 32
GATUADRESS: Laduvägen 49

Norra Storängsvägen 49

BYGGÅR: 1961

ARKITEKT:

HUSTYP: Radhus 2 plan

FASAD: Gult tegel

TAK: Pulpetak

MILJÖBESKRIVNING: Ligger i anslutning till bostadsområde men gränsar också till natursköna omgivningar.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Partier av grå puts bryter av det gula fasadteget. Indragna entrépartier med tidstypisk armatur.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Hårstorp
FASTIGHETSBECKNING: Tickan 3-8
GATUADRESS: Norra Storängsvägen

Norra Storängsvägen

BYGGÅR: 1961

ARKITEKT: Erik F Dahl, Arne Strömdahl Ark SAR

HUSTYP: Radhus 1 plan

FASAD: Vit, ljusgul puts

TAK:

MILJÖBESKRIVNING: Enhetligt radhusområde med natursköna omgivningar.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Välbevarade entréer med sidoljus, fönsterpartier som markeras av brunlaserad träpanel.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETSBECKNING: Manan 2
GATUADRESS: Kalkugnsvägen 10

De Bescheväg 10

BYGGÅR: 1957
ARKITEKT: Rune Hellgren Ark SAR
HUSTYP: Lamellhus 3 plan, affärslokaler i gatuplanet.
FASAD: Gult tegel
TAK: Sadeltak med lertegelpannor
MILJÖBESKRIVNING: Belägen i centrala Finspång.

KARAKTÄRSDRAG OCH DETALJER AV VÄRDE: Uthängda balkonger med sinuskorrugerad plåt. Välbevarade entrépartier med tidstypisk armatur, trädörrar med dekorativt mönster. Karm av gröna keramikplattor ramar in entréporten. Vissa av de vitmålade träfönstren markeras med partier av grönmålade träpanel.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETSBECKNING: Borgmästaren 8
GATUADRESS: Bergslagsvägen 21 a-b

Gamla brandstationen och f.d. polisstationen

BYGGÅR: 1937

ARKITEKT: Sven Lindgren

HUSTYP: Gamla brandstationen och f.d. polisstationen

FASAD: Beige puts

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Den fd polisstationen är idag ett flerfamiljshus i 3 plan som är sammanbyggt med den gamla brandstationen.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Uthängda balkonger i sinuskorrugerad plåt. Entrépartiet och burspråken har koppardetaljer. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETSBECKNING: Snickaren 12
GATUADRESS: De Bescheväg 3 a-b

Pingstkyrkan, De Bescheväg 3

BYGGÅR: 1960

ARKITEKT: Ingemar Lundin

HUSTYP: Lamellhus 4 plan, med butikslokaler i gatuplanet. Byggnaden inrymmer också Pingstkyrkan.

FASAD: Gul puts

TAK: Sadeltak med falsat plåttak

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i centrala Finspång, tvärsöver gatan ligger gamla brandstationen och fd polisstationen.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Vackra detaljer som välbevarade entréer. Butikslokalerna har dekorativa detaljer i stål. Balkonger med nya fronter i aluminium. Partier med glasbetong och pelarfönster vid kyrkans entré. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Svälthagen

FASTIGHETSBECKNING: Braxen 15

GATUADRESS: Pirvägen 30

Pirvägen 30

BYGGÅR: 1961

ARKITEKT: Nilsson, Sundberg, Wirén ark.

HUSTYP: Villa, 1 plan

FASAD: Rött tegel

TAK: Flackt sadeltak med tjärad papp

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i enfamiljsområde, omges av mycket vegetation.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Villan är vinkelbyggd. Flackt sadeltak med takfot av kopparplåt. Det röda fasadteglet bryts av med partier av grön- och brunmålad träpanel. Enkelt entréparti. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Svälthagen

FASTIGHETSBECKNING: Svälthagen 1:2

GATUADRESS: Bergslagsvägen 42

Bergslagsvägen/Pirvägen

BYGGÅR: 1944

ARKITEKT: Sveriges Köpmannaförbunds Arkitektkontor Stockholm Ark Gerhard Früch

HUSTYP: Flerfamiljhus, 2 plan med butikslokaler i gatuplanet.

FASAD: Beige puts

TAK: Pulpettak med falsad plåt

MILJÖBESKRIVNING: Vid Bergslagsvägen ligger denna centrumbebyggelse med butikslokaler och bostäder. Byggnadens halvbågeform och enkla formspråk gör att byggnaden utmärker sig bland den övriga bebyggelse.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Röda fönsterbågar i trä. Brunlaserad träpanel markerar trapphuspartierna.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Högby
FASTIGHETSBECKNING: Kemisten 1
GATUADRESS: Lasarettsvägen 19 a-c

Lasarettsvägen 19 a-c

BYGGÅR: 1952-54

ARKITEKT: John E. Österberg, Norrköping

HUSTYP: Punkthus, 4 våningar

FASAD: Puts, röd, gul, grön

TAK: Sadeltak, troligen lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: De tre punkthusen bildar tillsammans med de tre närliggande punkthusen på Nanolfsgatan ett karakteristiskt kännemärke då de är placerade på en höjd. De omges av tallar som har en ”skyddande” effekt gentemot omgivningen.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Uthängda balkonger med fronter av sinuskorregerad plåt. Välbevarade entrépartier med vackra ekdörrar som ramas in av en karm av marmor. Träffönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Högby
FASTIGHETSBECKNING: Urmakaren 1
GATUADRESS: Nanolfsvägen 16 a-c

Nanolfsvägen 16 a-c

BYGGÅR: 1945-1952

ARKITEKT: John E. Österberg, Norrköping

HUSTYP: Punkthus, 4 våningar

FASAD: Puts, gul och röd

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: De tre punkthusen på Nanolfsvägen bildar tillsammans med tre punkthusen på Lasarettsvägen en sammanhållen miljö. De sex punkthusen ramar in en större parkeringsyta. Genom sin placering på en höjd har de ett karaktärsskapande värde.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Uthängda balkonger med fronter i sinuskorrugerad plåt. Entrépartierna är omgjorda, med nya dörrar i trä. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Högby
FASTIGHETSBECKNING: Fiskaren 7
GATUADRESS: Ekmansväg 4

Frälsningsarmén

BYGGÅR: 1958

ARKITEKT: Nilsson Sundberg Wirén arkitekter

HUSTYP:Frälsningsarmén

FASAD: Vit slät puts

TAK: Plant tak med kopparplåt

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i centrala Finspång, byggnaden har en central plats då den bildar fond när man färdas från centrum, västerut på Bergslagsvägen.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Osymmetriskt placerade fönsterpartier som skapar rytm i fasaden. Indragen sockel som bidrar till att byggnadens massiva uttryck mildras. Enkelt entréparti med skärmtak. Ett entréparti med aluminiumdörr.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. aluminiumdörr.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Svälthagen
FASTIGHETSBECKNING: Praktikanten 2
GATUADRESS: Granvägen 28

Granvägen 28

BYGGÅR: 1969

ARKITEKT: Risingebyggen?

HUSTYP: Radhus, 1 plan

FASAD: Gult tegel

TAK: Plant tak

MILJÖBESKRIVNING: Radhuslängan är belägen i villaområde, angränsar till Rv 51 mot Örebro.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Partier av brunlaserad panel, den kontrasterar mot det gula teglet, en tidstypisk kombination. Utskjutande carporttak som ger rytm åt de enhetliga radhusen. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Området har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer som t.ex. fönster och dörrar görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Svälthagen

FASTIGHETSBECKNING: Nitaren 3

GATUADRESS: Tallvägen 25

Tallvägen 25

BYGGÅR: 1970

ARKITEKT: Hans Gade Arkitektkontor

HUSTYP: Radhus 1 plan, med southerängvåning.

FASAD: Mexitegel med partier av brunlaserad panel

TAK: Plant tak

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i bostadsområde Svälthagen i utkanten av Finspång.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Mexitegel och kontrasterande brunlaserad träpanel är en tidstypisk materialkombination. Garage sammanbyggt. Tidstypiska förgårdar som domineras av vintergröna växter.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Området har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Svälthagen

FASTIGHETSBECKNING: Hyvlaren 12

GATUADRESS: Bergslagsvägen 69a

Bergslagsvägen

BYGGÅR: 1943

ARKITEKT: Svenska Metallverken Finspång S M Lindgren K G Lundström Arkitektfirma

HUSTYP: Radhus 1½ plan

FASAD: Träpanel i varierande kulörer.

TAK: Osymmetriskt sadeltak med lertegelpannor.

MILJÖBESKRIVNING: Belägen på Bergslagsvägen som är genomfartsled.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Tillbyggda förstukvistar och verandor. Nr 69a är i originalutseende, med enkelt entréparti med tidstypisk armatur.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. verandor och altaner.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Högby
FASTIGHETSBECKNING: Soldaten 8
GATUADRESS: Sjöviksvägen 5 a-d

Sjöviksvägen 5

BYGGÅR: 1957

ARKITEKT: John E. Österberg Ark SAR

HUSTYP: Lamellhus 3½ plan

FASAD: Beige slät puts

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i bostadsområde, omges främst av flerfamiljshus. Sjöviksvägen 5 och 7 är byggda i vinkel och en större kuperad innergård bildas.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Takkupor. Tidstypiska entrépartier, porten i aluminium kantas av en ram, beklädd med mosaik i blå kulörer (original?). Garage i källarplan. Uthängda balkonger med fronter i sinuskorrugerad plåt. Fasaden i beige har dekorativa fält med puts i ljusare nyans. Översta balkongraden har nya skärmtak i aluminium.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, t.ex. entredörrar och balkongtak.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Länsmuseet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Högby
FASTIGHETSBECKNING: Soldaten 8
GATUADRESS: Sjöviksvägen 7 a-c

Sjöviksvägen 7

BYGGÅR: 1957

ARKITEKT: John E. Österberg Ark SAR

HUSTYP: Lamellhus 3½ plan

FASAD: Beige slät puts

TAK: Sadeltak med tegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i bostadsområde, omges främst av flerfamiljshus. Sjöviksvägen 5 och 7 är byggda i vinkel och en större kuperad innergård bildas.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER: Takkupor. Tidstypiska entrépartier, porten i aluminium kantas av en ram, beklädd med mosaik i grön och lila kulörer (original?). Garage i källarplan. Uthängda balkonger med fronter i sinuskorrugerad plåt. Fasaden i beige har dekorativa fält med puts i ljusare nyans. Översta balkongraden har nya skärmtak i aluminium.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, t.ex. entredörrar och balkongtak.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Högby
FASTIGHETSBECKNING: Läraren 1
GATUADRESS: Ekmansväg 12, Smedsväg 2, 6

Bergska Skolan

BYGGÅR: 1966-67

ARKITEKT: Peter Bjugge arkitektkontor

HUSTYP: Bergska skolan

FASAD: Brunt tegel

TAK: Plant tak

MILJÖBESKRIVNING: Belägen längs Bergslagsvägen, i anslutning till bostadsområde.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Fönsterbanden i trä dominerar fasadens uttryck och skapar rytm. Vita fönsteromfattningar kontrasterar mot det bruna teglet. De olika byggnadskropparnas utseende skapar variation i det annars enhetliga uttrycket.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Norrmalm

FASTIGHETSBECKNING: Lodet 1

GATUADRESS: Kanalgatan 9 a-c

Kanalgatan

BYGGÅR: 1956

ARKITEKT: Rune Hellgren arkitekter

ENFAMILJSHUS:

FLERFAMILJSHUS: Lamellhus 3½ plan

FASAD: "Aprikosfärgad" puts med grå gavlar

TAK: Sadeltak

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i utkanten av Finspång i området Norrmalm. Omges av en- och flerfamiljshus i anslutning till grönområde.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Uthängda balkonger med fronter i sinus-korrugerad plåt. Entréparti med aluminiumdörrar som ramas in av en mosaikbeklädd karm. Garage i källarplan. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. aluminiumdörrar.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Länsmuseet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer som t.ex. dörrar görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Norrmalm
FASTIGHETSBECKNING: Luntan 1
GATUADRESS: Kanalgatan 11 a-b, 13 a-b

Kanalgatan

BYGGÅR: 1954 Ståhl

HUSTYP: Lamellhus 2½ plan

FASAD: Slät puts, grön, röd, beige, betongelement

TAK: Sadeltak med eternitplattor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i utkanten av Finspång i området Norrmalm. Omges av en- och flerfamiljshus i anslutning till vegetationsrikt grönområde.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: De två lamellhusen är kopplade och genom färgsättningen och partierna med betongelement förstärks det varierade uttrycket. Uthängda balkonger i sinuskorrugerad plåt. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** (Kraftkärrsområdet) Grosvad
FASTIGHETSBECKNING: Lärkan 6
GATUADRESS: Fågelsångsvägen 22

Fågelsångsvägen 22

BYGGÅR: 1954

ARKITEKT: AB WST hus

HUSTYP: Tvåfamiljshus, 1½ plan med soutterängvåning.

FASAD: Gult tegel

TAK: Sadeltak med betongpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen bland främst enfamiljshus i anslutning till skogSområde.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Enkelt entréparti med glasade trädörrar och skärmtak i kopparplåt. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Grosvad
FASTIGHETSBECKNING: Blåduvan 1
GATUADRESS: Storhagsvägen 12

Storhagsvägen 12

BYGGÅR: 1962

ARKITEKT: Rune Hellgren Ark. SAR

HUSTYP: Radhus 1 plan

FASAD: Gult tegel

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i utkanten av Finspång, i anslutning till Grosvads idrottsplats.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Den gula tegelfasaden bryts av med partier av roströd puts. Enkla entrépartier. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Klubben 4

GATUADRESS: Villavägen 10, 12

Villavägen 10 och 12

BYGGÅR: 1965

ARKITEKT: Bertil Berg Ark. SAR

ENFAMILJSHUS:

FLERFAMILJSHUS: Punkthus, 7 vån

FASAD: Beige slät puts

TAK: Pulpettak med nedfall av kopparplåt.

MILJÖBESKRIVNING: Får ett miljöskapande värde då punkthusen är placerade på en höjd.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Entrédörrar av aluminium, som ramas in av gulgröna kakelplattor. Infällda balkongpartier med fond av brunlaserad träpanel, nya balkongfronter i aluminium(?). Fasaden är "veckad" och bildar naturliga balkongpartier.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. aluminiumdörrar.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer som t.ex. dörrar görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Klubben 5

GATUADRESS: Villavägen 14, 16

Villavägen 14 och 16

BYGGÅR: 1966

ARKITEKT: Bertil Berg Ark. SAR

HUSTYP: Punkthus, 7 vån

FASAD: Beige puts

TAK: Pulpettak med nedfall av kopparplåt.

MILJÖBESKRIVNING: Får ett miljöskapande värde då punkthusen är placerade på en höjd.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Fasaden är ”veckad” och bildar naturliga balkongpartier, balkongerna har nya fronter i aluminium(?).

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Klubben 6

GATUADRESS: Östermalmsvägen 29

Östermalmsvägen 29

BYGGÅR: 1963 Ståhl

ARKITEKT: Bertil Berg Ark. SAR

HUSTYP: Lamellhus 3 plan

FASAD: Rosa puts

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen på en mindre höjd, omgiven av främst flerfamiljshus.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Garage i källarplan. Infällda balkongpartier med fronter i aluminium. Markerade trapphuspartier med välbevarade entréer med trädörr som omges av en karm av sten. Kröns av skärmtak. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Viggestorp
FASTIGHETSBECKNING: Rosenbusken 2
GATUADRESS: Fridhemsvägen 1a

Torstorpsvägen 1 a-d

BYGGÅR: 1970

ARKITEKT: Rune Hellgren Ark. SAR

HUSTYP: Lamellhus 2 plan, souteräng

FASAD: Rött tegel

TAK: Plant tak med tjärad papp.

MILJÖBESKRIVNING: Beläget vid infarten till Finspång från Linköping. Ligger på en höjd, finns rekreationsytor med lekpark i anslutning.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Infällda balkongpartier som tillsammans med partierna av träpanel förstärker byggnadernas horisontala uttryck. Balkongfronter i brunmålade träpanel. Vita fönsteromfattningar i trä som kontrasterar mot teglet och träpanelen. Enkla välbevarade entrépartier. Plant tak med neddrag av brunmålade träpanel. I anslutning till området finns parkeringsytor och carportlänga.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Viggestorp

FASTIGHETSBECKNING: 1-7: Enbusken 1-4

9-21: Hallonbusken 1-7

23-45 Björnbärsbusken 1-12

47-53: Hagtornet 1-4

55-67: Berberisbusken 1-7

GATUADRESS: Klövervägen 1-67

Klövervägen 1-67

BYGGÅR: 1964-67

ARKITEKT: AB Norrman och Son, Katrineholm

HUSTYP: Villor och kedjehus 1½ plan

FASAD: Puts, rött tegel, mexitegel

TAK: Sadeltak med lertegel- och betongpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i utkanten av Finspång i bostadsområde med såväl en- som flerfamiljshus. Gatans böljande form gör att det enhetliga och ”strikta” uttrycket mildras.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Gavelröste i olika kulörer. Ett tidstypiskt område där de branta karakteristiska sadeltaken har ett miljöskapande värde.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer som t.ex. fönster och dörrar görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Kylaren 2

GATUADRESS: Åkervägen 5 a-b

Åkervägen 5 a-b

BYGGÅR: 1952

ARKITEKT: Byggnads AB Henry Ståhl

HUSTYP: Lamellhus 3 plan

FASAD: Grön slät puts

TAK: Valmat sadeltak, troligen med lertegelpannor.

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i bostadsområde med främst flerfamiljshus.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Välbevarade entrépartier. På gavlarna, risaliter som markeras med brun puts. Uthängda balkonger i sinus-korrugerad plåt. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Hammaren 1

GATUADRESS: Mertens väg 3-7

Mo Gårds folkhögskola/Högalidskolan

BYGGÅR: 1945

ARKITEKT: Gunnar Lené Ark. SAR

HUSTYP: Mo Gårds folkhögskola/ Högalidskolan

FASAD: Gult tegel

TAK: Plant tak med svagt lutande nedfall av skifferplattor.

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i bostadsområde.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Takkupor. Träfönster med vita bågar. Välbevarad entré med trädörrar och konstutsmyckning i mosaik. Konstverket heter "Lyftande vingar" och invigdes 1955. 1945 invigdes skolan av ecklesiastikminister Tage Erlander.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Hårstorp

FASTIGHETSBECKNING: Hårstorp 2:105-2:112

GATUADRESS: Hjortvägen 1, 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21

Hjortvägen

BYGGÅR:

ARKITEKT: Erik F Dahl, Arne Strömdahl Arkitekter SAR

HUSTYP: Radhus 1 plan med soutterängvåning

FASAD: Rött tegel

TAK: Motfallstak

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i bostadsområde med såväl en- som flerfamiljshus. Närhet till grönområde.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Indraget entréparti som kröns av balkongparti. Partier av liggande brunbetsad träpanel. Mindre trädgårdar på baksidan. Träfönster.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETS BETECKNING: Vinkelhaken 3
GATUADRESS: Bergslagsvägen 13-15

Kommunalhuset

BYGGÅR: 1969

ARKITEKT: Dahl och Strömdahl

HUSTYP: Kommunhus

FASAD: Kakelplattor i skiftande jordfärger dominerar fasaden, horisontala band av mexitegel.

TAK: Plant tak

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i Finspångs centrum.

KARAKTÄRS DRAG & DETALJER AV VÄRDE: En stor och pampig byggnad med kopplade byggnadskroppar som skapar variation. Vertikala fönsterband skapar rytm i fasaden. Terrass över entrépartiet som kröns av ett räcke i smide i zigzagsmönster.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETS BETECKNING: Montören 2
GATUADRESS: Bergslagsvägen 27

Baptistkyrkan

BYGGÅR: 1976

ARKITEKT: Bertil Karlssons konstruktionsbyrå?

HUSTYP: Kyrka, Baptistkyrkan

FASAD: Brunt tegel

TAK: Plant tak

MILJÖBESKRIVNING: Kyrkan är belägen i Finspångs centrum, vid genomfartsleden Bergslagsvägen.

DETALJER: Fönsterpartier i olika utförande som ger liv åt det massivt enhetliga uttrycket.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETSBECKNING: Köpmannen 4
GATUADRESS: Jonas Wenströms väg 4

Jonas Wenströms väg

BYGGÅR: 1947
ARKITEKT: John E Österberg
HUSTYP: Lamellhus i 3 plan med butikslokaler i gatuplanet
FASAD: Beige puts
TAK: Sadeltak, troligen med falsad plåt.
MILJÖBESKRIVNING: Belägen i Finspångs centrum.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Träfönster med (engelskt) röda bågar. Uthängda balkonger med nya aluminiumfronter. Mönsternurning vid takfot. Butikslokalerna markeras av marmorsten och ramas in av ståldetaljer.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. nya balkongfronter.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Länsmuseet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETSBECKNING: Snickaren 10
GATUADRESS: Bergslagsvägen 17-19

Bergslagsvägen

BYGGÅR: 1962
ARKITEKT: Sten Ramel Ark. SAR
HUSTYP: Centrumbebyggelse
FASAD: Formgjuten betong
TAK: Plant tak
MILJÖBESKRIVNING: Belägen i Finspångs centrum.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Fasaden med den formgjutna betongens dekorativa mönster är karaktärsskapande.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Centrumbebyggelsens mjuka formspråk och det nonfigurativa mönstret i den formgjutna betongfasaden utgör ett kännemärke i Finspång och har ett miljöskapande värde.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETSBECKNING: Snickaren 11
GATUADRESS: Kalkugnsvägen 8

Kalkugnsvägen

BYGGÅR: 1946
ARKITEKT:
HUSTYP: Centrumbebyggelse
FASAD: Rött tegel
TAK: Plant tak
MILJÖBESKRIVNING: Belägen i Finspångs centrum.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Partier av grön mosaik vid entrén samt vid skyltfönster. Fasaden med skyltfönster har en ”veckad” konstruktion som gynnar den förbipasserande.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Centrum
FASTIGHETSBECKNING: Hotellet 5
GATUADRESS: Vallonvägen 8

Hotell De Geer

BYGGÅR: 1952, invigs 26/8
ARKITEKT: Västsveriges allmänna Restaurant AB, Göteborg Gunnar Carlsson/Carlberg?
HUSTYP: Centrumbebyggelse, Hotel De Geer
FASAD: Gult tegel
TAK: Sadeltak med lertegelpannor
MILJÖBESKRIVNING: Belägen i Finspångs centrum

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Hotellet är en vinkelbyggd byggnad i 2½ plan med soutterängvåning i sten. Det gula fasadteget bryts av med detaljer i koppar, såsom burspråk. Aluminiumfönster. Dekorativa fönsterräcke. Glasbetong. Entrépartiet har aluminiumdörr, men med detaljer i träpanel. Det stora burspråket mot torget är inte original. Byggnaden är tillbyggd 1974.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. fönster och dörrar.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer som t.ex. fönster och dörrar görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Östermalm

FASTIGHETSBECKNING: Dalen 1

GATUADRESS: Östermalmsvägen 4

Simhall

BYGGÅR: 1967

ARKITEKT: Ancker, Gate, Lundegren Arkitekter SAR

HUSTYP: Simhall

FASAD: Gult tegel

TAK: Plant tak

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i centrala Finspång.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Fönsterband i brunbetsad träpanel som kontrasterar mot det gula teglet. Kopplade byggnadskroppar i olika storlekar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång **OMRÅDE:** Högby
FASTIGHETSBECKNING: Soldaten 10
GATUADRESS: Bergslagsvägen 41-43

Bergslagsvägen

BYGGÅR: Ståhl 1971

ARKITEKT: Yngve Alvå Ark. SAR

HUSTYP: Lamellhus i 4 plan med butikslokaler i gatuplan.

FASAD: Brunt tegel

TAK: Plant tak och pulpettak

MILJÖBESKRIVNING: Belägen längs Bergslagsvägen, i anslutning till bostadsområde med främst flerfamiljshus.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Partier av mexitegel. Uthängda balkongrader med (nya?) fronter i aluminium. Träfönster

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

OMRÅDE: Hårstorp

FASTIGHETSBECKNING: Hårstorp 3:118, 3:116, 3:114

GATUADRESS: Illervägen 6 a, c, e

Illervägen

BYGGÅR: 1974

ARKITEKT: Erik F Dahl, Arne Strömdahl Ark. SAR

HUSTYP: Radhus 1 plan med soutterängvåning

FASAD: Rött tegel

TAK: Sadeltak med eternitpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i ett samlat bostadsområde som utgörs av villor och radhus.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Vitmålad liggande träpanel vid takfoten som kontrasterar mot det röda fasadtegllet. Entréparti med sidoljus. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång

FASTIGHETSBECKNING:

GATUADRESS: Högbyvägen 4

Högbyvägen

BYGGÅR: 1940

ARKITEKT:

HUSTYP: Radhus 2 plan

FASAD: Ljusbult träpanel

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i bostadsområde med en- och flerfamiljshus. Nära centrum.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Garage i bottenplan. På gavlarna uthängda balkonger med fronter i rutnätsmönstrad träpanel. Enkla entréer med dörrar i trä som kröns av ett överljus och enkla skärmtak. Byggdes efter engelska förebilder.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Finspång
FASTIGHETSBECKNING:
GATUADRESS: Basvägen 9

Basvägen

BYGGÅR:

ARKITEKT:

HUSTYP: Lamellhus 2 plan

FASAD: Rödbrun slät puts

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Omges främst av flerfamiljshus. Närhet till öppna grönområden. Belägen vid en återvändsgränd.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Välbevarat entréparti med tegelomfattning, som kröns av kopparplåt, och trädörr. Baksidan präglas av en risalit som ger fasaden rytm. De uthängda balkongerna har nya fronter i aluminium. Dekorativt trapphusfönster. Tidstypisk armatur. Smäckra balkongräcken i zigzagmönster. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. nya balkongfronter.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång
FASTIGHETSBECKNING:
GATUADRESS: Basvägen 7

Basvägen

BYGGÅR:
ARKITEKT:

HUSTYP: Lamellhus 2 plan

FASAD: Gröngrå slät puts

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Omges främst av flerfamiljshus. Närhet till öppna grönområden. Belägen vid en återvändsgränd.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Garage i källarplan. Välbevarat entréparti med tegelomfattning, som kröns av kopparplåt, och trädörr. Baksidan präglas av en risalit som ger fasaden rytm. De uthängda balkongerna har nya fronter i aluminium. Dekorativt trapphusfönster. Tidstypisk armatur. Smäckra balkongräcken i zigzagmönster. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. nya balkongfronter.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Finspång

FASTIGHETS BETECKNING:

GATUADRESS: Basvägen 6 a och b

Basvägen

BYGGÅR:

ARKITEKT:

ENFAMILJSHUS:

FLERFAMILJSHUS: Lamellhus 2 plan

FASAD: Slät puts, mörkbeige

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Omges främst av flerfamiljshus. Närhet till öppna grönområden. Belägen vid en återvändsgränd.

KARAKTÄRS DRAG & DETALJER AV VÄRDE: Entrépartier med trädörrar, och tegelomfattning som kröns av kopparplåt. Tidstypisk armatur. Uthängda balkonger med nya fronter i aluminium. Smäckra balkongräcken i zigzagmönster. Träfönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. nya balkongfronter.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

ORT: Hävla

FASTIGHETSBECKNING: Hävla 3:20

GATUADRESS: Tallbacksvägen 1a-b

Tallbacksvägen

BYGGÅR: 1959

ARKITEKT:

HUSTYP: Lamellhus 2½ plan

FASAD: Beige, grå slät puts

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen i centrala Hävla, utgör ett modernt inslag i den gamla bruksmiljön. Belägen vid byns lanthandel.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Välbevarade entrépartier med tegelomfattning och trädörrar. Uthängda balkonger med rutnätsmönstrade fronter. Fasaden är indelad i fält, långsidorna utgörs av beige puts med grå omfattningar kring fönstren. Huset gavlar domineras av grå puts, och träfönstren markeras med beige omfattningar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Rejmyre

FASTIGHETSBECKNING: Rejmyre 1:213

GATUADRESS: Mästarvägen 18

Mästarvägen

BYGGÅR: 1962

ARKITEKT:

HUSTYP: Villa 1plan

FASAD: Grå eternitplattor

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: I området Mästarvägen och Gravörvägen finns flertalet villor med eternitfasad. De flesta är tillbyggda och i några fall är fasaden målad.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Enkel välbevarad entré med trapppräge i smide och tidstypisk armatur. Träffönster med vita bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Mästarvägen 18 är en av de bäst bevarade eternitvillorna i detta område, där de tidstypiska idealen är tydliga.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Rejmyre

FASTIGHETSBECKNING: Rejmyre 1:414

GATUADRESS: Glasbruksvägen 13

Glasbruksvägen 13

BYGGÅR: 1955

ARKITEKT:

HUSTYP: Flerfamiljshus med butikslokal i gatuplanet

FASAD: Gult tegel

TAK: Sadeltak med lertegelpannor

MILJÖBESKRIVNING: Belägen vid Glasbruksvägen som är genomfartsled.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Mönsternurning, kring entrén, i rött tegel. Uthängd balkong med front i sinuskorrugerad plåt. Burspråk i brunmålad träpanel. Dekorativa fönster. Träfönster med bruna bågar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras.

ORT: Sonstorp

FASTIGHETSBECKNING: Fränntorp 2:25

GATUADRESS: Örebrovägen 101

Missionskyrka

BYGGÅR:

ARKITEKT:

HUSTYP: Kyrka, Missionskyrka

FASAD: Gult- och rött tegel

TAK: Sadeltak med eternitplattor.

MILJÖBESKRIVNING: Belägen vid samhällets infart från Finspång.

KARAKTÄRSDRAG & DETALJER AV VÄRDE: Pelarfönster, korsdekoration på gavel i gult tegel. Sidobyggnad i gult tegel. Nybyggt entréparti. Flera kopplade byggnadskroppar, där sadeltakens olika fall samt fasadteglens olika färg understryker variation.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING: Byggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga karaktär och välbevarade detaljer. Vissa sentida förändringar och tillägg av detaljer har dock tillkommit, som t.ex. ett nybyggt entréparti.

RIKTLINJER: Underhåll och ändringar får inte medföra förvanskning av värdefulla karaktärsdrag, ursprungliga detaljer ska bevaras. Läns museet rekommenderar att framtida ändringar avseende utformning och val av detaljer görs med byggnadens originalutförande som utgångspunkt.

Källor

Böcker

Björk, Cecilia, Kallstenius, Per & Reppen, Laila *"Så byggdes husen 1880-2000, Arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 120 år"* Stockholm 2003, ISBN 91-540-5888-0. (Femte upplagan, urspr utgåva: *"Så byggdes husen 1880-1980"* Stockholms stadsbyggnadskontor och statens råd för byggforskning)

Boverket *"Byggnaders särdrag – stilhistorisk handbok 1880-1960"* 1995, ISBN 91-7147-213-4, ISSN 1400-1012

Caldenby, Claes red. *"Att bygga ett land, 1900-talets svenska arkitektur"* Byggforskningsrådet och Arkitekturmuseet, Stockholm 1998, ISBN 91-540-5813-9

Nilsson Samuelsson (red.) *"Förändra varsamt – vägledning vid ombyggnader av rekordårens bebyggelse"* Riksantikvarieämbetet 2004, ISBN 91-7209-340-4

Reppen, Laila & Vidén, Sonja *"Att underhålla bostadsdrömmen -kvaliteter och möjligheter i flerbostadshus från 1961-1975"*, SABO & Formas, Stockholm 2006, ISBN 91-540-5971-2

Wilke, Åsa *"Villaträdgårdens historia – ett 150-årigt perspektiv"* Prisma 2006, ISBN 13:978-91-518-4531-9, ISBN 10:91-518-4531-8

Rapporter

Jernevad, Per mfl *"Allmän bebyggelsehistoria 1950-2000 – med lokala exempel från Jönköpings kommun"* Stadsbyggnadskontoret Jönköping 2007, ISBN 978-91-633-1840-5

Lindqvist, Cecilia *"K-märkt? Kulturmiljöer skyddade med hjälp av Plan- och Bygglagen"*, rapport 2009:1, länsstyrelsen Östergötland ISBN 978-91-7488-249-0

Tidsskrifter

"Kulturmiljövård" nr 1-2/1996, (Riksantikvarieämbetets tidsskrift), tema modernismens byggnader
"Byggnadskultur" nr 4/2007, (Svenska byggnadsvårdsföreningens tidsskrift), tema underhåll av moderna material

Modernismens bebyggelse i Finspångs kommun

-Värdefulla byggnader och miljöer 1945-1975

-Vägledning för bevarande av det moderna kulturarvet

Rapport från länsmuseets bebyggelseinventering år 2008-2009

-en del av projektet *Modernismen i Östergötland* som genomförts av Östergötlands länsmuseum med stöd av Länsstyrelsen i Östergötlands län.

© Copyright Östergötlands länsmuseum och Länsstyrelsen i Östergötlands län, juni 2010.

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se